

РИБАРСТВО У БОКИ КОТОРСКОЈ ОД XIX ВИЈЕКА ДО НАШИХ ДАНА*

Живећи на обалама ријека, језера и мора људи су се од најстаријих времена бавили рибарством.

Можемо слободно рећи да је рибарство у Боки Которској једно од најстаријих занимања. Сасвим је природно да се велики број становника овога залива, који су живјели поред мора, бавио рибарством.

У Статуту града Котора из XIV вијека помиње се ово занимање што је доказ да је било веома развијено.

---

* Рада се базира на подацима до којих се дошло путем директног контакта са рибарима и путем анкете. Посебно су обиђени и тражени информатори у Баошићима, Муу, Крашићима и Бигову, мјестима чији се највећи број становника бавио рибарством, али у којима је и данас ово занимање највише развијено.

Овом приликом желим да се захвалим људима који су се годинама бавили овим занимањем и од којих су добијени најдрагоцјенији подаци: Љубу Пасковићу из Муа (70 г.), Благу Сијерковићу из Баошића (72 г.), Јанку Сијерковићу из Баошића (73 г.), Андрији Вујновићу из Кумбора (70 г.), Јовану Лазаревићу из Бигова (55 г.) и Иву Ивовићу из Прчања (45 г.). Сви они су се од најранијег дјетњства бавили рибарством, занимањем којим су се бавили њихови очеви и дједови. Тако Љубо Пасковић и данас иде у рибаше, Благо Сијерковић и данас плете и израђује мреже, Андрија Вујновић такође израђује и крпи мреже, Јован Лазаревић руководи ООУР-а „Јужни Јадран“ из Бигова, која се бави уловом рибе, а у чему и сам учествује, Иво Ивовић са својом дружином искључиво се бави рибарством.

Захваљујем и попу Васу Ивошевићу из Кртола који је од рибара Трипа Перова Франческовића (56 г.) сакупио податке за село Крашиће.

Захваљујем Максиму Злоковићу на драгоцјеним подацима.

Такође захваљујем дугујем рибарима аматерима Стеву Генералићу из Игала, Влатку Кержићу из Кумбора и Богољубу Вукасовићу из Ораховца.

Посебну захвалност дугујем професору Београдског универзитета др Бурђици Петровић, на помоћи и савјетима приликом рада.

Академском сликару примјењене умјетности Милану Сијерковићу такође захваљујем на пруженој помоћи, посебно на изради цртежа.

Веома мало је писано о рибарству у Боки Которској. Поп Саво Накићеновић у својој књизи „Бока“¹ дао је нешто података о рибама и рибарству. Осим овога, рад Даринке Зечевић „Прилог проучавању риболова у Мулу, рибарском насељу у которском заливу“² и рад Владимира Уљаревића и Антуна Томића „Рибарске поште у которском и рисанском заливу“³ су једини радови, до сада објављени, о рибарству у Боки Которској, сасвим стручних радова радника Завола за биологију мора и неких других мањих прилога. Ови радови не обухватају рибарство Боке цјеловито.

Временски период од XIX вијека до наших дана узет је стога што је за овај период могуће путем живе ријечи доћи до података, јер нам то архивска грађа мало даје. Може се рећи да је рибарство, односно начин рибарства и рибарске справе из XIX вијека наслијеђен из ранијих времена, а да су до нас допрле скоро неизмијењене, осим што је XX вијек донио битне технолошке новине и олакшице у раду.

ГЕОГРАФСКО-КЛИМАТСКЕ ОДЛИКЕ БОКЕ КОТОРСКЕ

На југоисточном дијелу динарског приморја налази се Бококоторски залив. Састоји се од три мања залива: вањског Херцеговског или Топљанског, средњег Тиватског и унутрашњег Рисанско-морињско-которског. Идући од сјеверозапада ка југоистоку простиру се двије удолине: спољашња Суторинско-грбаљска, у којој је смјештен Топљанско-тиватски залив, и унутрашња Морињско-которска, у којој је истоимени залив.

У истом смјеру се пружају вигаљско-луштички гребен и левесињско-врмачки. Удолине су међусобно спојене 350 широким и 235 метара дугим тјеснацом — Вериге.

На спољном дијелу Бококоторског залива, у ували Траште, смјештено је рибарско насеље Бигово.

По завршетку посљедњег леденог доба море је продрло у Бококоторски залив и испунило обје удолине.

Највећа дубина мора у Херцеговско-топљанском заливу (на улазу у Боку, западно од Роса) износи 44 метра, а најмање дубине су на западној обали и крећу се око 3 метра.

Обала цијелог Залива претежно је стрма и хридинаста, а мање пјесковита. Зато и нема пространих плажа.

¹ С. Накићеновић, Бока, СЕЗВ, 20/IX, Београд, 1913.

² Д. Зечевић, Прилог проучавању риболова у Мулу, рибарском насељу у Которском заливу, Гласник Етнографског института САН, II—III, Београд, 1954.

³ В. Уљаревић и А. Томић, Рибарске поште у Которском и Рисанском заливу, Годишњак Поморског музеја, XXI, Котор, 1973.

У Бокоторском заливу влада врло блага медитеранска клима. Просјечна годишња температура креће се око 16°C. Зимом најчешће дува бура, у прољеће и јесен југо, а лети маестрал. Са распоредом вјетрова који дувају у току године у вези су и падавине које су најчешће у облику кише, а врло ријетко снијега.

Вегетација је бујна и цијелом крају даје суптропски изглед. Од културних биљака овдје успијевају: маслина, вишња лоза, смоква, а на мјестима заштићеним од удара буре успијевају и лимун, наранџа и мандарина. Такође успијева храст, лавор, шипак (нар), приморски бор, чемпрес, палме, олександер, агаве, кактуси и друго биље коме погодује блага клима.

У Рисанско-морињско-которском заливу има већи број ушћа слатководних извора. Због тога је температура мора код тих ушћа (врела: Аута, Сонот, Шкурда, Гурдић) у летњим мјесецима знатно нижа.

Исто је и са салинитетом који је у сушно доба године већи него у доба кише. Приликом слатке воде изазива површинску струју која кроз Вериге излази у Тиватски и Херцеговски залив и даље у отворено море.

Обимне кише које падају над брдским предјелом Боке Которске доносе у Залив богате састојке потребне за развитак планктона — рибље хране. Због тога је Залив, с обзиром на ограничене морске површине, релативно богат рибљим насељима.¹

МОРСКА ФЛОРА И РИБЕ БОКОКОТОРСКОГ ЗАЛИВА

Бокоторски залив са око двије и по милијарде кубних метара воде, и са својим физичко-хемијским и биоеколошким карактеристикама, представља интересантно подручје.

Упоређујући море у Заливу са отвореним морем Јадрана овдје је даљско већи садржај слободних фосфата и нитрата, од чега зависи интензитет флористичко-фаунистичке продукције.

Богат је и повољан седиментски састав и конфигурација морског дна, а посебно квалитативно-квантитативни састав бентонске фауне, као важне компоненте у исхрани виших организама.

¹ Поморска енциклопедија 1, Загреб, 1954, 514—519; М. Лазаревић, Климатске особине Херцег-Новог и његовог гравитационог подручја, Београд, 1967; Д. Поповић и А. Стервина, Флора и фауна херцеговског подручја, Херцег-Нови, 1971.

² Бентос — биол. животиње и биљке које живе на морском дну. М. Вујаковић, Лексикон страних ријечи и израза.

Квалитативно-квантитативна продукција фито и зоопланктона⁶ такође је вишеструко богатија и разноврснија од продукције у отвореним водама Јадрана.

Због свог специфичног положаја и дубоке усјечености у копно у Бококоторском заливу владају другачији услови него у отвореном мору јужног Јадрана. Велика су и честа колебања температура и салинитета. Највећа су у површинским слојевима (од 0 до 15 m), а најмања на самом морском дну Залива. Та колебања су знатно изразитија у унутрашњем дијелу Залива. Познато је да у Рисанско-морињско-каторском заливу владају другачији услови него у Тиватском, а поготово Топљанском. Максималне вриједности температуре и салинитета, по свим слојевима, запажене су у спољашњем дијелу Залива, гдје је и прилив вода минималан, а веома јак утицај чисте јадранске воде. Насупрот томе, минимум сланости и температуре, као и велике осцилације у температури и салинитету у свим слојевима, констатовани су у унутрашњем дијелу Залива, гдје је утицај чисте јадранске воде далеко мањи, а прилив копнених вода велики. Прозирност мора у Заливу је ниска, што указује на бујност суспендоване органске масе (филопланктона). Од Рисанско-морињско-каторског залива према отвореном мору прозирност мора расте.

Податке о рибарству, које је Сава Накићеновић почетком овога вијека објавио у свом дјелу „Бока“, а посебно они који говоре о врстама риба, неprecизни су и уопштени те нијесу могли бити коришћени.

Најновија истраживања Завода за биологију мора из Котора и посебно објављени рад В. Лепетића дају нам податке о врстама риба у Бококоторском заливу. Овдје наводим како латинска тако и народна имена:

Teleostea:

1. *Arnoglossus laterna*
2. *Blennius ocellaris*
3. *Vox boops*
4. *Sepola rubescens*
5. *Clupea pilchardus*
6. *Congler vulgaris*
7. *Crenilabrus cinereus*

Кошљорибе:

1. Плоснатица
2. Слингура, Бабица, Мачкуља
3. Буква
4. Мачинац, Црвенац
5. Сардела
6. Груј
7. Хињац, Лумбарчић

⁶ Планктон — животињски организми који живе у слободној води, на површини или испод саме површине, а које покретне водена струја. М. Вујаклија, н. л.

8. <i>Dentex Gibbosus</i>	8. Зубатац крунаш
9. <i>Engraulis enchrasicholus</i>	9. Пргљун, инчун
10. <i>Eucitharus ligauatula</i>	10. Плоснашица, Шиљоглавка
11. <i>Gobius joso</i>	11. Главоч
12. <i>Gobius macrolepis</i>	12. Главочић
13. <i>Gobius quadrimaculatus</i>	13. Главочић плоснац
14. <i>Lepidotrigla aspera</i>	14. Оштруља, Кокотић
15. <i>Merluccius vulgaris</i>	15. Ослић, Луц
16. <i>Mullus barbatus</i>	16. Барбун блатар
17. <i>Mullus surmuletus</i>	17. Барбун црвенац
18. <i>Pagellus centrodontus</i>	18. Руменац, Ромбун
19. <i>Pagellus erythrinus</i>	19. Руменац, Ромбун океан
20. <i>Paracentropristis hepatus</i>	20. Вучић, Бућин
21. <i>Pagrus Ehrenbergi</i>	21. Пагар, Црвенац, Барјактар
22. <i>Pagrus vulgaris</i>	22. Црвенац, Пагар
23. <i>Sargus annularis</i>	23. Колореп, Шпар
24. <i>Sargus vulgaris</i>	24. Црногуз, Фратар
25. <i>Smaris alcedo</i>	25. Гира облица
26. <i>Smaris vulgaris</i>	26. Гира оштруља
27. <i>Scorpaena scrofa</i>	27. Шкрпина бодељка
28. <i>Scorpaena ustulata</i>	28. Бодеч, Шкрпун црни
29. <i>Solea monochir</i>	29. Лист, хрпавац
30. <i>Solea vulgaris</i>	30. Лист
31. <i>Sparus auratus</i>	31. Подланица, Комарча
32. <i>Sphyræna spet</i>	32. Штукан, Штука морска
33. <i>Cerranus cabrilla</i>	33. Кањац
34. <i>Stromateus Fiatola</i>	34. Пластица, морска, Бианзма
35. <i>Trachinus draco</i>	35. Паук бијелац, Таранга, Драгана
36. <i>Trachurus Linnaei</i>	36. Трнобок, Шњур
37. <i>Trachurus Mediterraneus</i>	37. Трнобок, Шњур пучинар
38. <i>Trigla corax</i>	38. Ластавица, Прасица, Кокотић
39. <i>Trigla gurnardus</i>	39. Ластавица, Прасица, Кокотић обични
40. <i>Trigla lineata</i>	40. Ластавица, Прасица, Кокотић главаш
41. <i>Trigla lyra</i>	41. Ластавица, Прасица, Костељача
42. <i>Uranoscopus scaber</i>	42. Бежмек, Батоглав
43. <i>Zeus faber</i>	43. Ковач, св. Петар

Selachia:

1. *Galeus canis*
2. *Mustelus laevis*
3. *Mustelus vulgaris*
4. *Myliobatis bovina*
5. *Myliobatis bovina*
6. *Raja clavata*
7. *Raja miraletus*
8. *Raja Montagui*
9. *Squatina laevis*
10. *Scylliorhinus canicula*
11. *Torpedo marmorata*
12. *Trygon pastinaca*

Avertebrata:

1. *Eledone moschata*
2. *Loligo sp.*
3. *Sepia officinalis*
4. *Sepiola sp.*
5. *Todarodes sp.*
6. *Octopus vulgaris*

Ловљење шкољки није било развијено у Бококоторском заливу.

Хрскавичарке:

1. Пас бутор
2. Пас чуков, Пена
3. Пас глушан, Пена
4. Голуб косир, Бискуп
5. Голуб чукап
6. Ража
7. Ражица модропјета
8. Ража црнопјежица
9. Склаћ
10. Мачка бјелица
11. Дрхтуља
12. Шиба жутуља

Бескичмењаци:

1. Музгавац, Мркач
2. Лигањ, Улигањ
3. Сина
4. Спина
5. Тотањ, Лигњун
6. Хоботница⁷

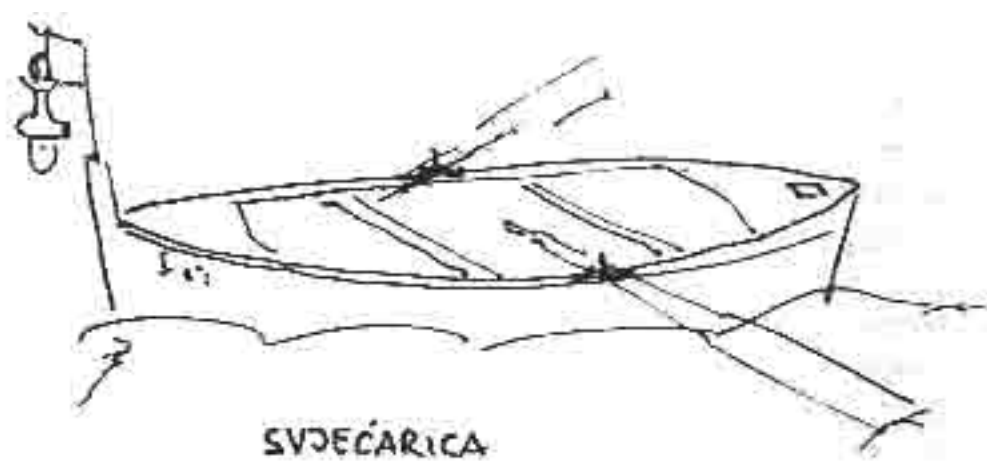
ВРСТЕ ЧАМАЦА КОЈИ СЕ КОРИСТЕ У РИБОЛОВУ

Идући обалом Бококоторског залива може се и данас наићи у „мандрачима“⁸ на дрвене барке које су прије једног вијеска служиле за риболов, а неке и данас, добро сачуване, вјерно служе својим рибарима.

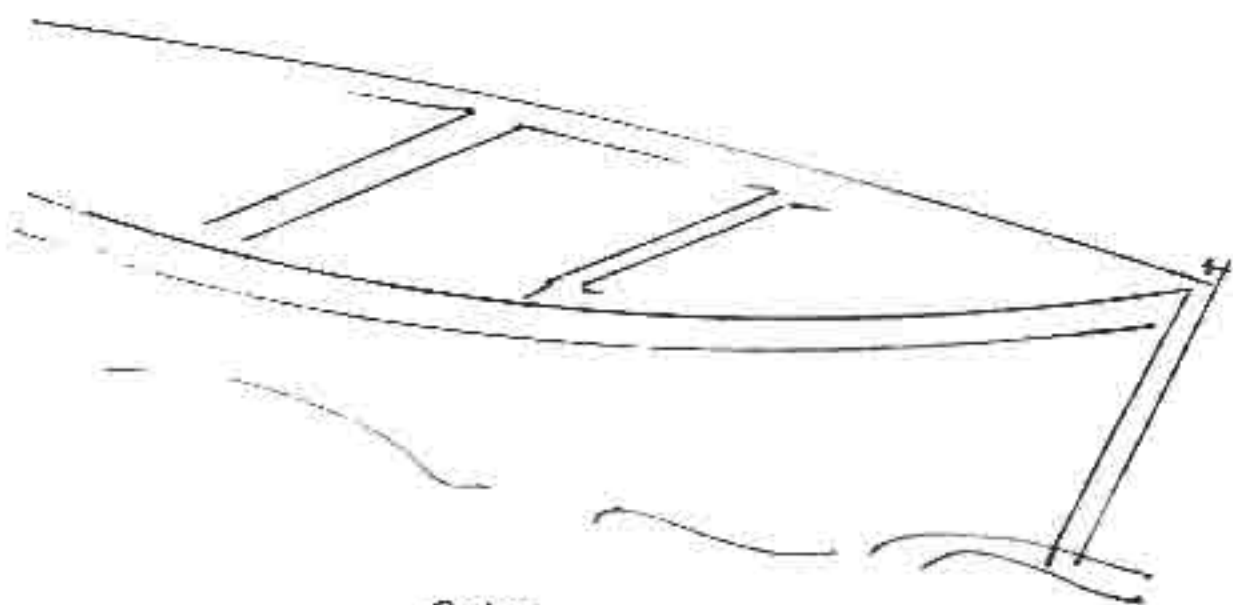
Поред рибарског прибора барка је најосновније средство за обављање риболова. Барке које су коришћене или се користе за риболов има више врста: гајета, леут, гуц и свиђарица. Све врсте су сличне, а разликују се по величини (цртеж 1).

⁷ В. Денетић, Валоризација неких биоэколошких карактеристика Бококоторског залива, Бок 10/II, Херцег-Нови, 1979; Ступча Марина, 1, 2, Завод за биологију мора, Котор, 1965, 1967.

⁸ Мандрач — мала лука за чамце, С. Мусић, Романизи у северо-западној Боки Которској, Београд, 1972.

SVJEČARICA

GUC

GAJETA

Цртеж 1

Гајета је врста барке која је највише употребљавана, а њена дужина је 9—12 метара. Прова (прамац) и крма су јој једнаке. Покреће се уз помоћ 4—6 весала.⁹

Леут је чамац дужине од 7 до 12 метара који покреће 6 весала. Главним карактеристикама подсјећа на гајету, али је од ње већи и чвршће грађен.¹⁰

Гуц је лагани чамац, величине од 4,80 до 9,50 метара. Гуц средње величине посебно је погодан за риболов.¹¹

Свићарица је барка која је коришћена за ноћно рибарење. Могла је бити мања или већа гајета или други тип барке, али је на прамцу морала имати учвршћени држач за свјетиљку.

Корбе — ребра барке и кобилица су прављене од мурво-вине и боровине. Кобилица се правила, по могућности, од природно искривљеног дрвета из три дијела. Дрво је морало бити глатко да би се барка брзо и лако кретала. Остали дио барке се обично правио од храстовине и јеловине.

Све врсте барки, зависно од величине и употребе, имале су већи или мањи дио покривен који је служио за наслањање мрежа, конопа, силра итд. Покривени простор служио је и за спремање личног прибора или да би се рибар склонио од невремена, а кад му је риболов дозвољавао и одморио.¹²

Барке се креху помоћу весала. Весла су израђивана, по могућности, од јасеновог или храстовог дрвета. Веслање је био мукотрпан посао. Рибари веслају стојећи на ногама. На свако весло је долазио по један веслач (пртеж бр. 2).

Увођењем мотора као покретачке снаге за барке, весло је и даље остало обавезни дио барке који служи приликом одласка, пристајања, доласка и у другим случајевима. Већ 1931. године дружина Јанка Сијерковића и браће из Баошњића купила је мотор чиме су побољшали услове рибарења.

Барке су се најчешће куповале и купују на Корчули. Домаћи мајстори у Боки ријетко су израђивали барке. Они су обављали поправке „калафатавањем“.¹³ Понекад је и сам власник, ако је био умјешан, вршио поправке.

Данас барке израђује Шпиро Ивов Ђиновић из Кртола, рођен 1930. године.

С почетка XX вијека познати као добри мајстори за „калафатавање“ и оправке барки били су: Благо Дабовић из Бао-

⁹ Поморска енциклопедија 3, Загреб, 1956, 126.

¹⁰ Поморска енциклопедија 4, Загреб, 1957, 237—238.

¹¹ Поморска енциклопедија 3, Загреб, 1956, 643—644.

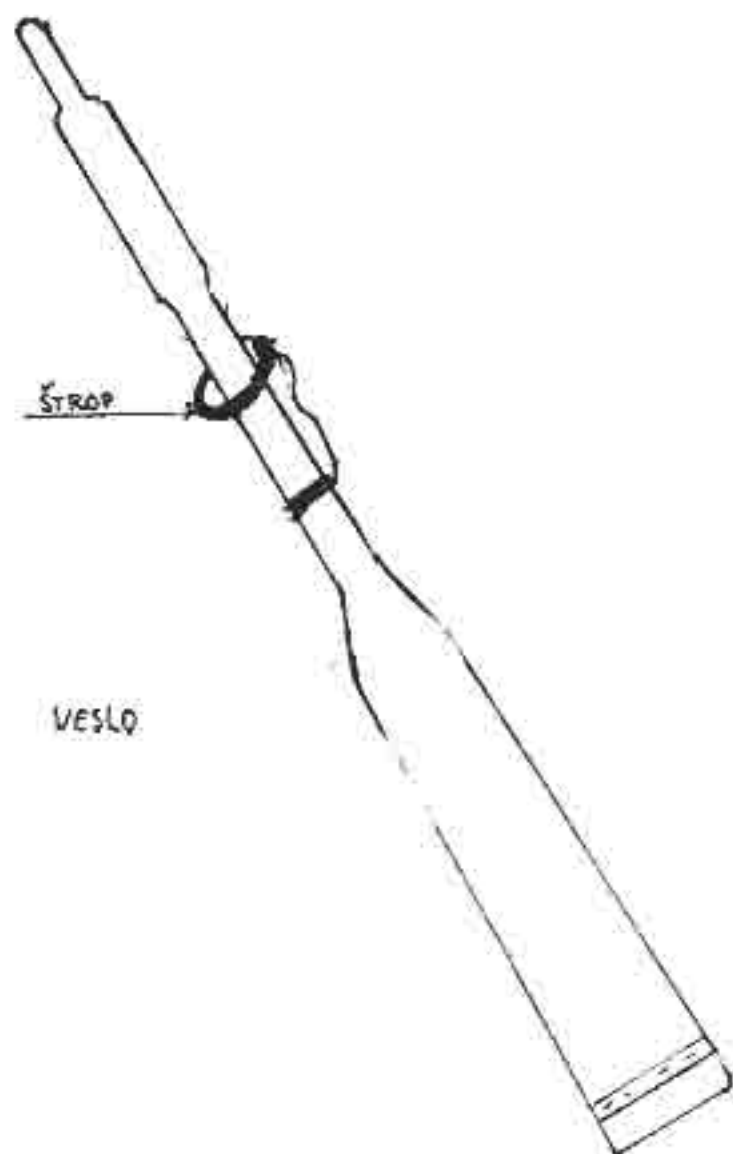
¹² Информатор: Благо Сијерковић из Баошњића.

¹³ Калафатат — затворити смолом и кучином отворе између даска на баркама, бродовима. С. Мусић, в. л.

шића, Анте Пиластро из Прчања, Викторијо Пањоко са Муа и други.¹⁴

Барке су се брижљиво чувале. По доласку са риболова барка се морала опрати, тако што би се споља и изнутра залијевала морском водом, а затим вода „иссекала“ „паљем“. Да би

Цртеж 2

барка дуже трајала неопходно је било бојити барку, са унутрашње и са спољашње стране. Барке су се премазивале са истопљеним катраном, односно барку су „катрамавали“, „дегулавали“, или, како најчешће кажу Муљани, „блахали“.

¹⁴ Информатори: Б. Сијерковић из Баошића и Иво Ивовић из Прчања.

Уколико се барка брижљиво чува, поправља, пере, премазује, „калафатава“, може да се користи десетинама година. Тако Љубо Пасковић са Муа и данас користи гајету која је израђена 1860. године.¹⁵

РИБАРСКЕ СПРАВЕ

Позната народна пословица каже: „Без алата нема ни заната“. Тако ни без доброг прибора за рибарење, поред осталог, нема ни доброг улова.

Прије одласка на рибарење рибари су морали опремити барку потребним прибором. То су, прије свега, весла са „штропима“, резервни „штропи“,¹⁶ кантица лоја, двије „бове“.¹⁷ Кад се ишло рибарити мрежом „сарделаном“ у барку је морало бити 25—30 добрића¹⁸ са бижулинима,¹⁹ резервног плута, оловних плочица и шпага.²⁰

Кад се ишло ноћу у риболов свијећом, природно, поред свјетилке је пошен и потребан прибор за њу.²¹ Прибор који су бокешки рибари највише употребљавали су мреже, а затим парангали, врше и ости.

Према годишњем добу у којем се употребљавају разликују се мреже за љетни и зимски риболов. Према грађи, конструкцији и начину њихове употребе постоје сљедеће мреже: стајаћнице, потегаче, пливарице и повлачне мреже.

Мреже су се раније пасле од намучног конца. Данас се израђују од синтетичких влакана. Мреже су се обично куповале у комаду на килограме, а рјеђе су их пасали сами рибари. Од купованог материјала израђивана је потребна врста мрежа. Набавка материјала за мреже обављана је у Далмацији. Рибари се сјећају да су послје првог свјетског рата материјал за мреже куповали у Задру, а израђивала их је фабрика Челе-

¹⁵ Информатор: Љубо Пасковић из Муа.

¹⁶ Штроп — прстен од конопца за весло, С. Мусић, н. д.

¹⁷ Бова — плутача за коју се везују бродови и чапци, С. Мусић, н. д.; бове за возивање чапца — барки су могле бити тикве, споп плута, комад дрвета или „важи“ (лимене кантице), а бојиле су се обично бијелом бојом, да би биле сачмашње.

¹⁸ Добрић — камена плоча вел. 15 x 15 x 7 см, тежине од 1 до 2,5 кг. Служи за оптерчевање мреже, односно за равномеран ход мреже по дну.

¹⁹ Бижулин — тањи конопца, дуг 0,5 м којим се везује добрић за мрежу.

²⁰ Шпаг — коноп, В. Анђелић-Радуловић, Романизми у Пријој Гори југоисточни дио Бокс Которске, Цетинње — Титоград, 1981.

²¹ О освјетљењу ће бити говора у одјељку: „Ноћно рибарење и освјетљење“.

брини. Мреже су куповане и у Салигу. На Муо су раније паселе мреже жене рибара „другова“ — односно чланова дружине, уз накнаду у новцу. Патруни²² су мреже формирали и армали.²³

Послије првог свјетског рата многи рибари су до мрежа долазили размјеном за рибу са Италијанима.

Почетком XX вијека по изради мрежа били су познати: Лука Чуковић, Лука Сијерковић и Петро Бетковић у Баошићима, Јово и Тодор Илић у Бијелој и други.

Данас има врло мало рибара који плету и израђују мреже. Међу њима су: Благо Сијерковић из Баошића, Андрија Вујновић из Кумбора, Љубо Пасковић из Муа и још понеки.

Од купљеног или исплетеног материјала мрежа се формира, кројила и састављала, зависно која се врста жељела доbitи. Мрежа се формирала тако да је 1/3 рађена „ибандо“, односно са толеранцијом, ради еластичности. Ово се радило зато да мрежа приликом потезања створи одређени „трбух“ који би спречавао искакање рибе преко страна мреже. Потом се мрежа армавала. Да би се мрежа могла дуго употребљавати требало је брижљиво чувати. Било је низ неизоставних правила око одржавања мрежа које су биле од памучних влакана. Уколико се не би брижљиво одржавале врло брзо би пронадале. По завршетку рибарења мрежа се најприје очисти од рибе и крљушти, опере се у море и, ако је могуће, испере слатком водом. Мрежа се затим ставља на стирало²⁴ да се осуши. Стирало чине 4—6 вертикално учвршћених дрвених стубова, високих 4—5 метара, повезаних паралелно покретним гредама по вертикали, преко којих се мрежа простирала. Затим се мрежа са покретним гредама подизала помоћу буцела²⁵ на висину стубова. Пази се да до мреже, док се суши, не могу доћи мрави или мишеви, да је не би прегризли. Мрежу не треба остављати на стирало за вријеме великих врућина. Само добро суха мрежа смије се скинути са стирала (сл. 1).

Зими када се не лови мрежа се држи у коноби,²⁶ па је треба послје извјесног времена изнијети и шетрести да се не убућа, јер од влаге пронадају нити.

Строго се водило рачуна да се мрежа „масти“ — боји, јер је и од тога зависила њена издржљивост и трајност. Пошто је

²² Патрун — власник, обично брода. У овом случају барке и рибарског прибора.

²³ Армат — пошто се мрежа искроји и састави, мора се „армати“, што значи стављање и учвршћивање коноца и стављање олова и плута; информатор: Андрија Вујновић, Кумбор.

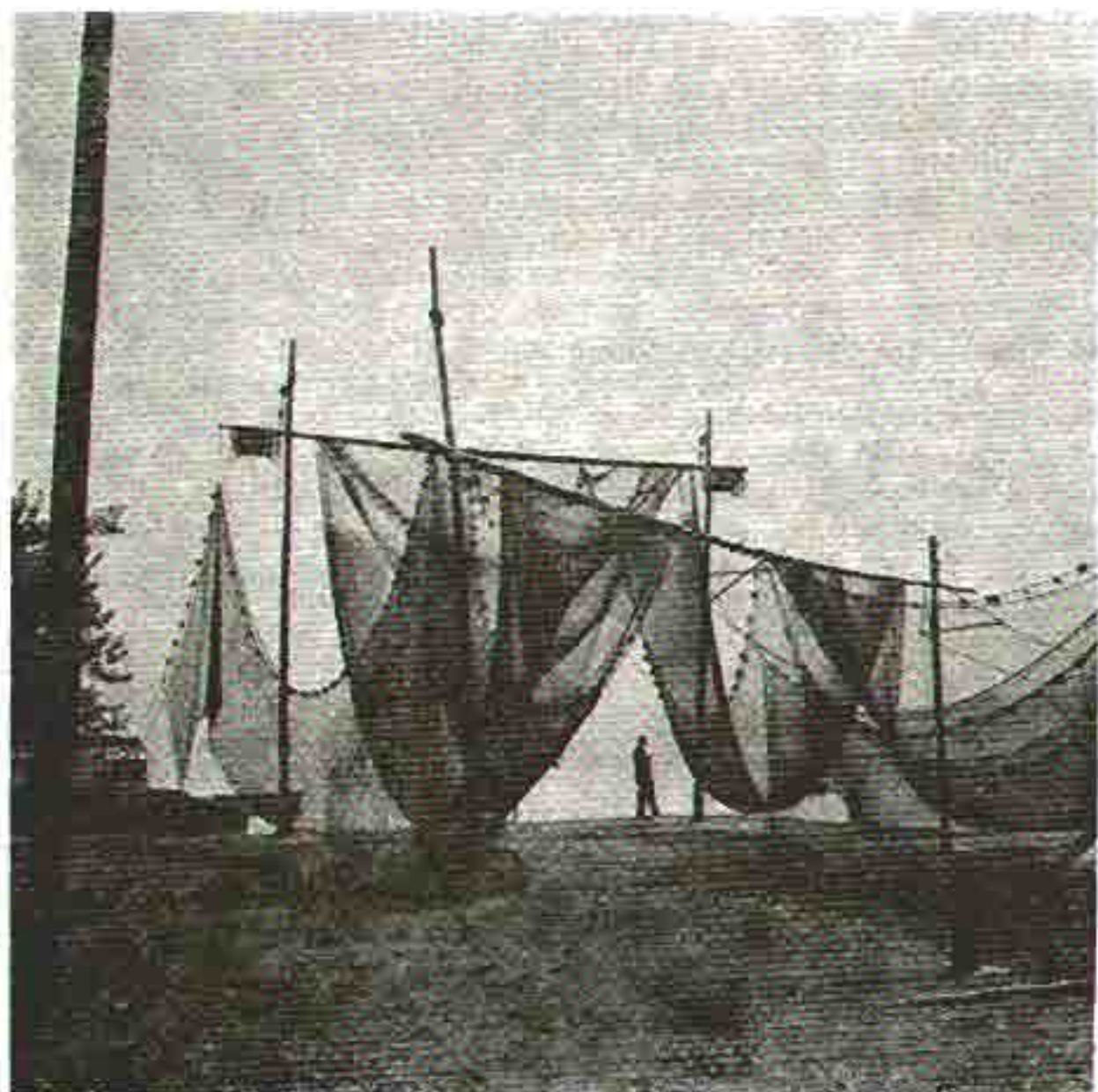
²⁴ Стирало — стубови на којима се суше мреже.

²⁵ Буцел — колотур, котурача. С. Мусић, и. д.

²⁶ Коноба — подрум.

мрежа израђивана од бијелог памучног коша, а зна се да бије-
ла боја плаши рибу, то је и био разлог што се бојила.

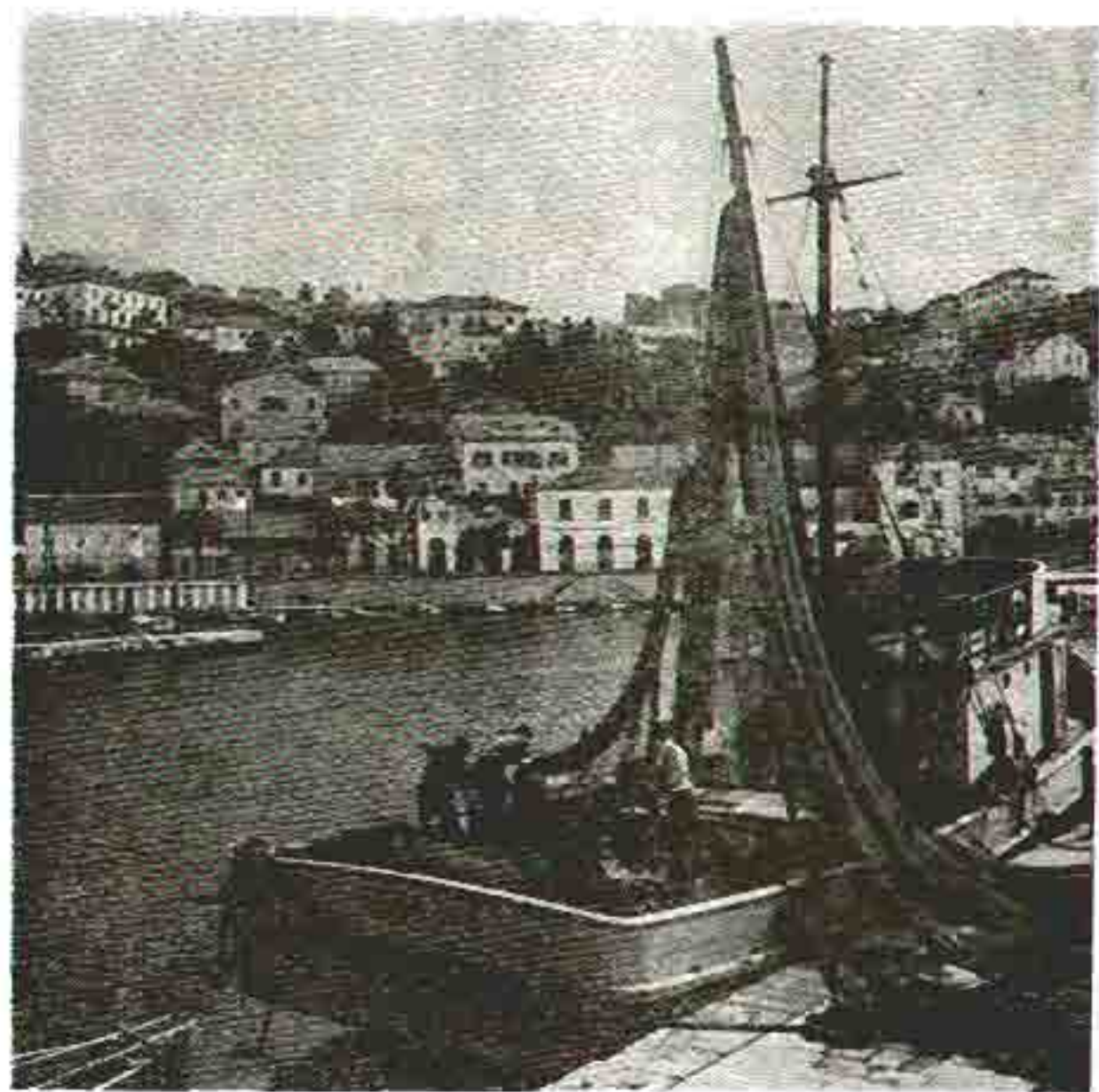
Мреже су се „мастиле“ и веће опране принас у вријеме
неповљења, осам дана у мјесецу (четири дана прије и четири
дана послје пуног мјесеца), или кад временски услови нијесу
дозвољавали одлазак на море. Тих дана би се дружина окуп-
љала код патрнуа, у коноби или на обали, и сређивала рибар-
ски прибор. Тада би бојили и сређивали барку.

Сл. 1 — Сушење мрежа

Мреже се „масте“ у боровој кори. Борову кору рибари
су, углавном, набављали из Корчуле или других мјеста Дал-
мације. Коришћена је и борова кора из Боке, са брла Врмца.
Мрежа се бојила сваких двадесет и два дана. Борова кора би
се прво сушила. Затим се обично стављала у врећу (шак) и

тукла милом²⁷ на каменој плочи, док се не би добио прах „крка“. Овако добијени прах се потопи у воду два дана прије бојења. У казанима запремине од 200 до 250 литара „крка“ се куха 3—4 сата. Када се прохлади и талог падне на дно течност се пресе у 2—3 мања дрвена суда мистија.²⁸

Рибарска коча у луци

Најприје се потопи сак мреже, а затим стране мреже, подједнако распоређене у оба суда. Уколико се боји помоћу три суда најприје се у једном суду стави дно и сак, на пошто се потопи читава мрежа у већем суду; или гаје може стати, пре-

²⁷ Мацола — дрвени бат.

²⁸ Мистио — већи дрвени суд.

баци се сак и дно. Мрежа се оставља потопљена неколико сати. Извађена мрежа остави се да се мало оциједи, а затим се суши.²⁹

Процес бојења мреже обично је започињао рано ујутро. Ако се после бојења мрежа не употријеби, потопи се у море, осуши и тек онда спреми у конобу.

У Бигову су мреже „мастили“ у води у којој би стављали тучено лишће мрче³⁰ и остављали потопљену неколико дана.

Кажу да је „машћење“ мрежа на овај начин било веома добро и да су мреже много дуже трајале — и по 18 година.

Крпљење мрежа је такође важан и обавезан посао који доприноси њиховој трајности. Рибари су сами крпили своје мреже, а понекадје су то обављале и жене, али у врло ријетким случајевима.

Игле за крпљење мрежа су прављене од јасеновог дрвета или трстике. Прављене су и од жељеза. Данас се игле за крпљење мрежа израђују од пластике (цртеж бр. 3).

Већ смо раније казали да је било више врста мрежа, зависно од врсте, начина и времена улова рибе.

Према начину лова у Боки се употребљавају: потегаче, пливарице и повлачне мреже.

Потегаче су мреже које се рукама потежу, а дотежу се на обалу или на рибарску барку. Од ових врста мрежа највише се употребљава сарделана (цртеж бр. 4). То је фина мрежа чија су окна величине 8—10 милиметара. Дужина мреже износи до 120 паша, а висина до 20 паша. За рад с њом потребно је 6 рибара.

У потегаче спадају још и шабакун, мигавица или тратка — шабака, а називе носе и по врсти рибе коју њоме лове: паландара, гавунара, потегача за ивичуне, геричара.

Шабакуном се лове претежно шиполи, односно покретна, како рибари кажу „пловна риба“.

Шабакун је мрежа дугачка 200, а висока до 24 паша.

Тратка или мигавица има већих и мањих, а ока су им величине од 45 до 12 милиметара. Дуге су до 60 а високе до 8 паша. Код ове мреже мрежна окна се затварају и отварају приликом потезања тако да може проћи риба млађ (цртеж бр. 5).

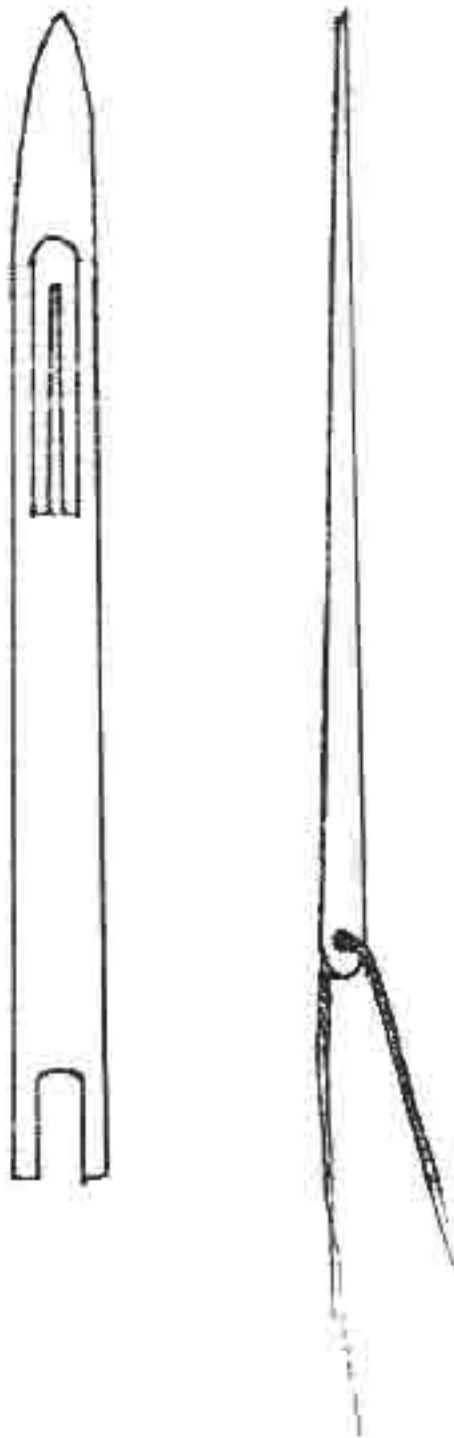
Шабака или мала тратка дуга је око 45 паша а висока 6 паша. За рад у траткама, зависно од величине, потребна су најмање 4 рибара.

²⁹ Д. Зечевић у наведеном дјелу није да су мрежу држали 2—3 дана на „ликафу“ — даску, што је нетачно, јер мрежа кад стоји мокра пропада. По казивању рибара са Муа, и по мом сазнању, мрежа се није сушила на жало, што је такође изнијела Д. Зечевић у н. д.

³⁰ Мрча — *Murtus communis*, широколисна права мрча, мерслин. Д. Поновић и А. Стерниша, и. д.

Тратке и шабаке су мреже које служе за дневни риболов.

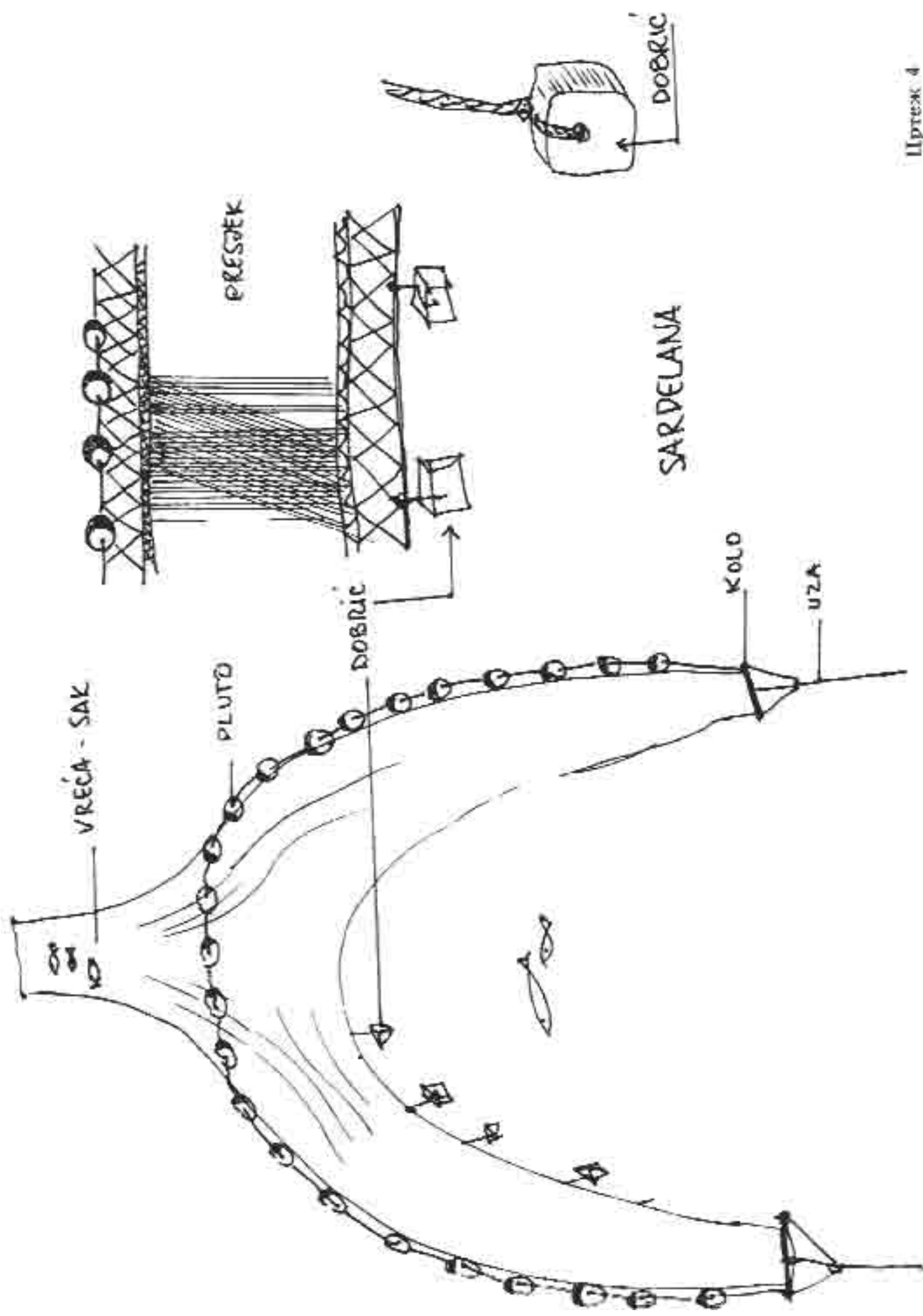
Паландара се данас мало употребљава, а служила је за лов на паламиде које данас нема у Рисанско-морњско-каторском заливу.

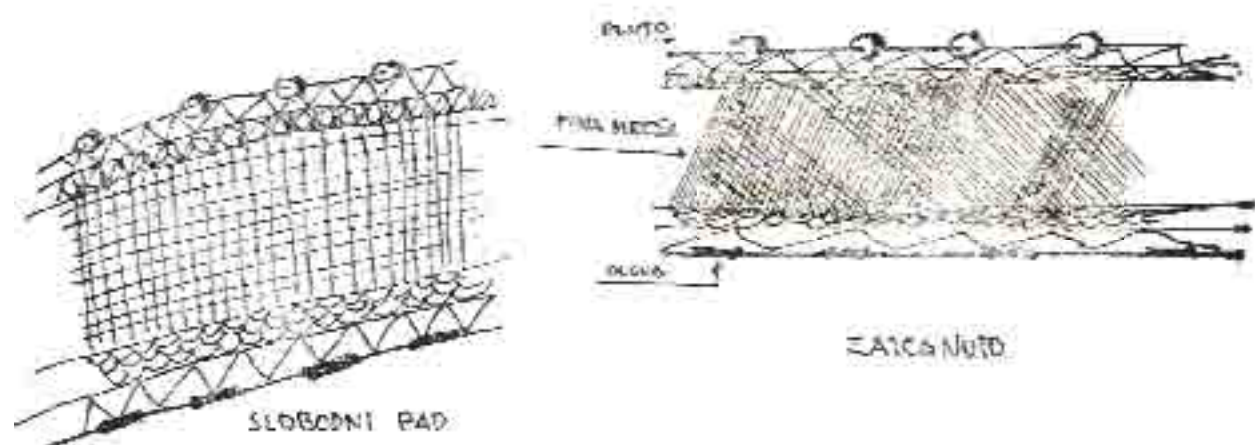
IGLE ZA PLETENJE I
KRAŠENJE MREŽE

Цртеж 3

Пливарице су мреже за лов плаве рибе. Оне су конструисане у облику полупелипсе. Тако пливарице стегнуте унаоколо приликом извлачења изгледају у мору као елипсе. Ове су мре-

Цртеж 5

же дугачке 150—200 паша а високе до 30 паша. Са овим мрежама су ловили сараслу изван Залива, где су велике дубине, а риба се креће ближе површини мора, јер мреже плшарице не досежу већу дубину (цртеж 6).

Повлачне мреже су оне које повлаче веће барке или рибарски бродови — коче, по којима се ове мреже називају и „коче“. Ове мреже су дугачке до 30 метара, премазују се растопљеном катранском смолом. С њима се претежно рибари по морском дну, и тако се у мрежу купи сва морска флора и фауна.³¹ Због тога је аустријска влада још 1867. године, када је то увидела, забранила рибарење овом врстом мрежа. Нешто касније ова забрана је укинута.³²

Данас је „кочом“ забрањено рибарити у Бококоторском заливу.

Ричак је једна врста мреже коју чине 6 до 8 клинова. Растворен ричак има облик круга, по чијем ободу је учвршћено олово да би ричак брзо топуо кад се баци у море. Служио је за лов приобалне рибе, а бацао се са обале или барке слично ласу.

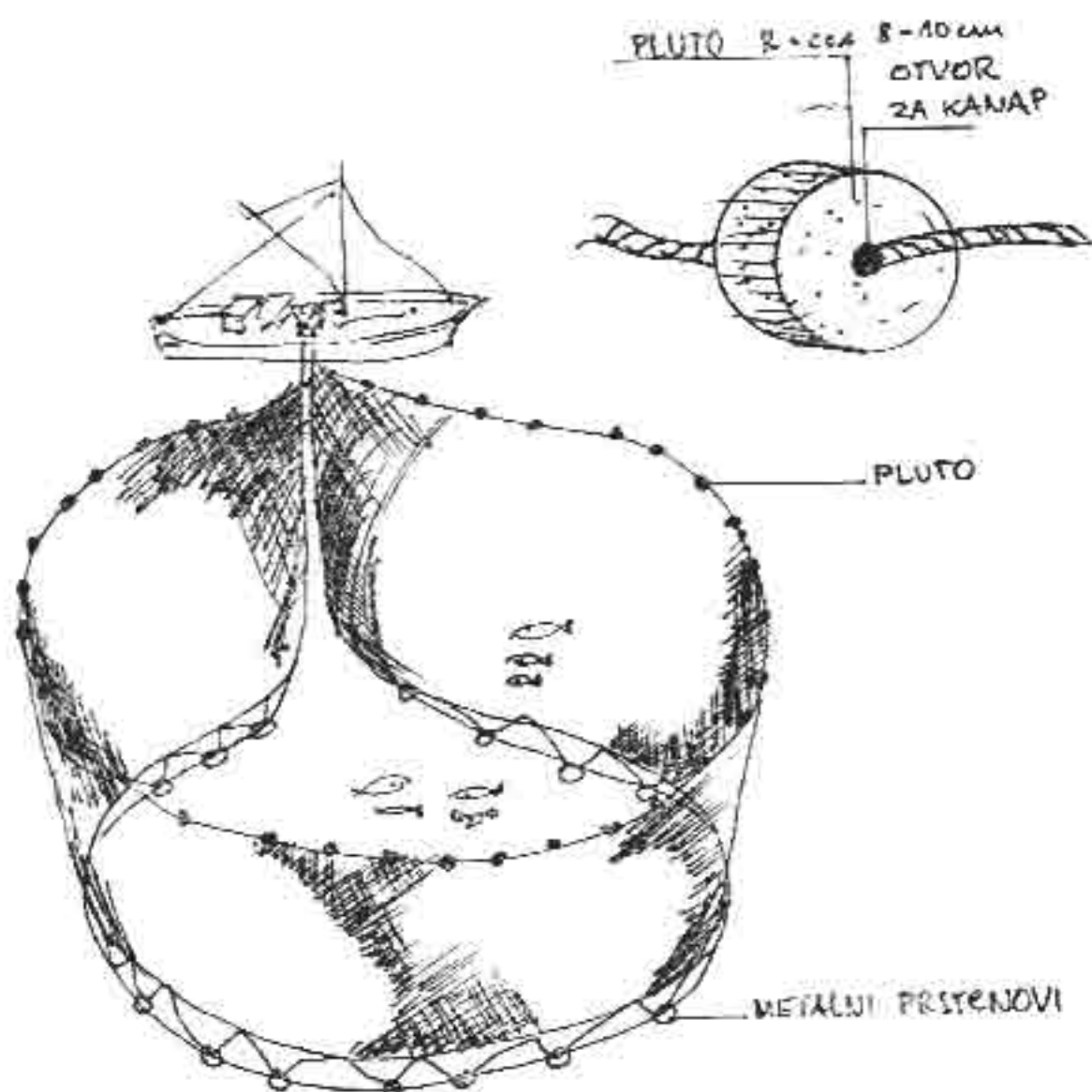
Ричак су мало употребљавали, осим за своје задовољство, јер се њиме могла уловити само мала количина рибе (цртеж бр. 7).

Парангал. — Рибарење парангалом је допуна рибарења мрежама. Парангал се састоји од струне³³ са 80—120 удица

³¹ Г. Шрајбер, Осврт на технику мреже, Рибарски календар, Сплит, 1936, 74.

³² В. Беламарић, Приручник за рибаре, љубитеље рибарства и рибарског обрта, Шибеник, 1909, 57—58.

³³ Струна или шворци је нит од чврсто уплетеног конопша, дебљина око 3 mm.

RIBA SE PLIVARICOM KRUŽNO
 OKOLJUJE, A ZATIM OZ POMOĆ
 KONOPRA STEŽE DONJI DIO MREŽE
 SASVIM STIČNE I RIBA OSTANE ZAKOČENA
 U NASTALOJ KLEŠI.

PLIVARICA

Цртеж 6

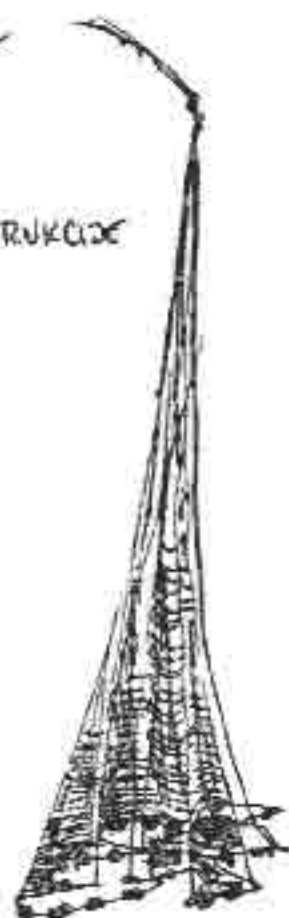
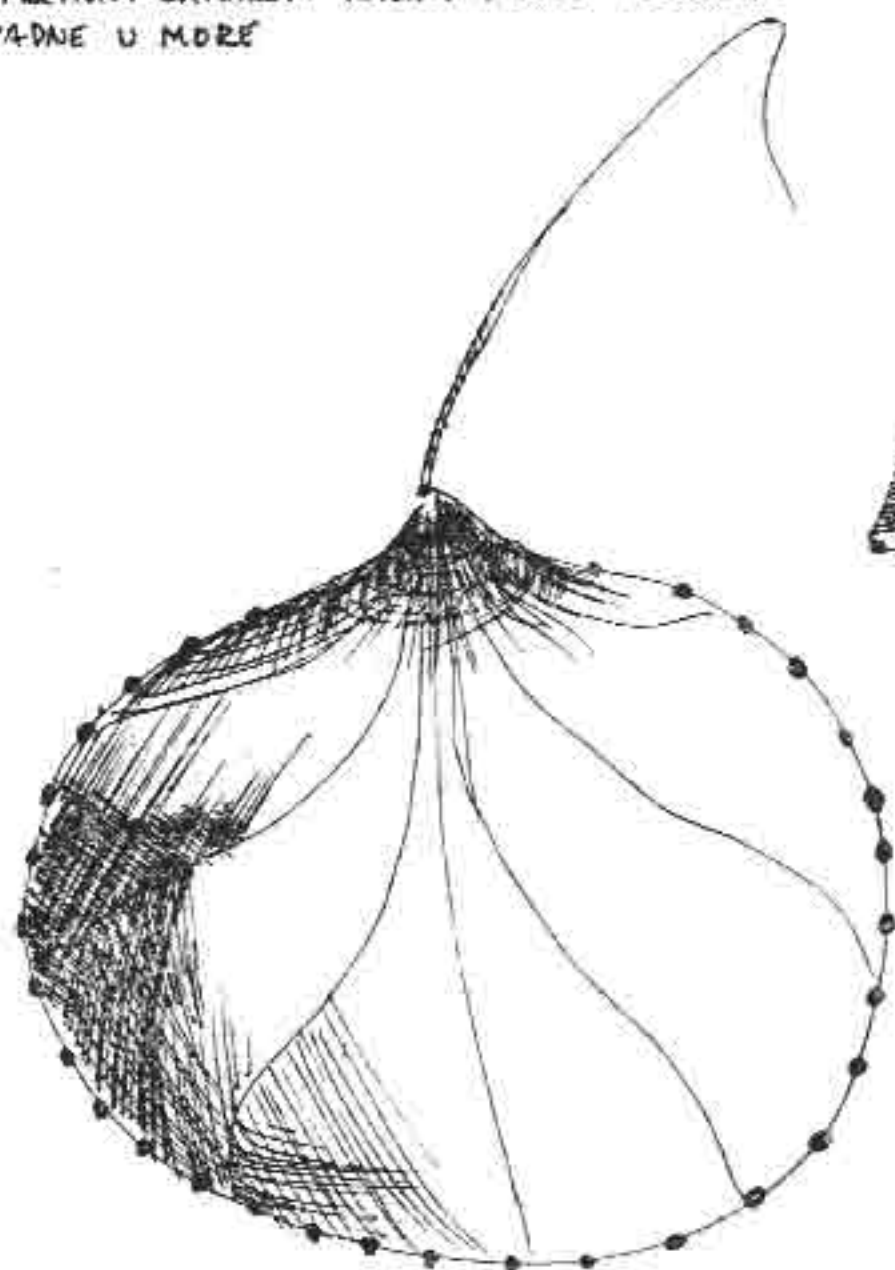
које су везане прамулама³⁴ од пола паша.³⁵ Размак између прамула је 2—3 паше, бројеви удица су били 6, 7, 8 итд., а број 1 је означавао највећу удицу. Главна струна се звала „маистра“, а била је од усуканог шпага.

³⁴ Премула, прамула — кратки конопцац на којем се налази удица, за који је везан главни конопцац парашала.

³⁵ Паш — мјера за дужину, онолико колико захватају обавије раширене руке. С. Мусић, и. д.

RIČAK - MREŽNA NAPRAVA KLINASTE KONSTRUKCIJE

BACA SE IZ RUKCE, ALI TAKO DA SE MREŽA
SPRETNIM ZAMAHOM RAŠIRI I KAO POKLOPAC
PADNE U MORE

$R = 3$ METRA

Цртеж 7

Парангал се слагао у кофијер* на чијем је обручу било учвршћено плуто у којем су се забављале унице (цртеж бр. 8).

* Кофијер — корпа од прућа овалног облика. Јанко Сијерковић и браћа набављали су кофијере од породице Кисе из Виталнице.

Кад се парангал баца у море на површини мора се остављао сењал³⁷ који је могао бити од комада плаута или водена тиква. Обично би се премазивао бијелом бојом да би био уочљивији.

Парангалом се рибарило пред зору, а њескала³⁸ обично сардела. За вријеме вожње до мјеста одређеног гдје ће се парангал бацити „њескао“ се.

Два три сата послје бацања парангал би се дизао. Погодна мјеста за добар улов парангалом су каменита дна и морски грени. Рибари су таква мјеста обично држали у тајности, поготово кад би на одређеном мјесту добијали добар улов. Ради што бољег одржавања парангал се, као и мрежа, бојио, а послје употребе прао и чистио од морске фауне.

На примјер, дружина Јанка Сијерковића и браће имала је тридесетих година овога вијека 10 парангала са по 150 удица.

Парангалом се, углавном, лови бијела риба (пагри, зубаци, ластавице, луперне), риба од камена (керња, логрина, груј, морица), дивља риба (пешкани, голуби, раже) итд.

Ости. — У лов на ости ишло се већином за тихих љетних ноћи, јер се са остима лови у тихој и бистрој води. За ову врсту лова требају два рибара у барци: један весла, а други лови. Веслач полако и тихо покреће барку, а ферио³⁹ освјетљава морски простор којим плове. Ловац са остима у руци стоји на прамцу барке и осматра море. Кад угледа рибу гађа је остима и вади из мора.

Ости имају облик виљушке, само што сваки шиљак на крају има зубац у облику заострене стрелице. Улога зубаца је да кад се ости забоду у рибу, риба не падне са њих (цртеж бр. 8). Ости су коване од квалитетног гвожђа и различите су величине, зависно од тога која се риба жели ловити. Ости се натакну на дрвену мотку, дугачку око 5 метара, на којој је привезан дужи шпаг који служи да се ости не изгубе уколико се мотка преломи.

Врше. — Са вршама се лови, углавном, у прољеће и и љето, али не на великој дубини (цртеж бр. 8). Врше су се правиле од прућа или ташке трстике, и од исплетене металне тање жице, од чега се и данас праве. Величина врше зависи од врсте рибе која се жели уловити, а према томе је и њено плетиво уже или шире.⁴⁰

³⁷ Сењо, сењал — знак у мору који означава гдје је бачен парангал, мрежа.

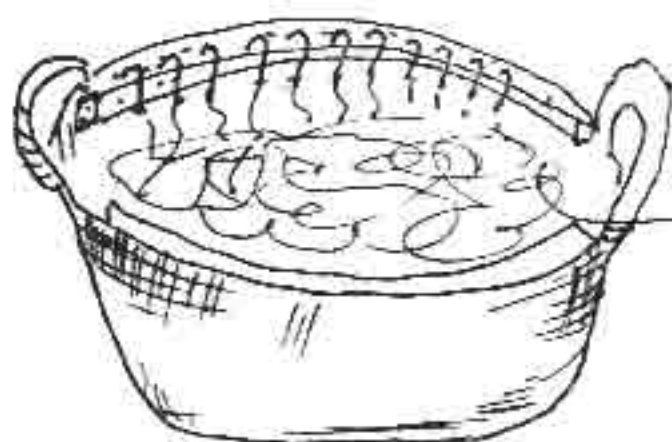
³⁸ Њеска — мамац, мека.

³⁹ Ферио — фењер.

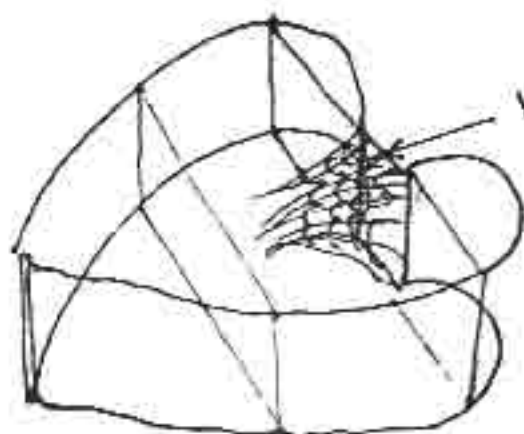
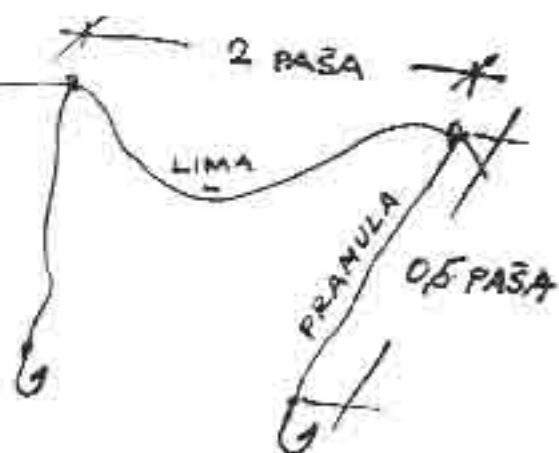
⁴⁰ Ш. Хорват, Рибе и риболовство, Загреб, 1901, 126; информатор: А. Вујновић.

OSTI

PARANGAL

VRŠNJAK - MJESTO ZA ULAZ RIBE
VRŠA - ŽIČANI KOSTUR
KOJI SE PRESVLAČI ZICOM,
ODNOSNO ŽIČANOM MREŽOM

Цртеж 8

Врше за лов јастога су најшире. По лову на јастоге и данас су познати рибари Бигова. Лов на јастоге забрањен је од маја до новембра мјесеца. Уловљене јастоге треба живе допремити до мјеста приправљања. Послије улова смјештају се у посебно направљене сандуке од прућа или дрвета, а хране се црним јежевима, морском травом и ситном рибом, да не утину. Тако се транспортују и до Дубровника⁴¹

Лов каролом. — Каролом⁴² нијесу ловили професионални рибари, јер се тако углавном улови мало рибе, већ су, разоноде ради, понекад рибарили са обале или из барке. Удицу би требало да највише користе рибари аматери.⁴³

Улица се састоји од врата, језичка и главе. Она се везивала на струну и намотавала на качак.⁴⁴ Данас се везује на најлонски конач чија дебљина зависи од врсте рибе која се жели ловити (пртеж бр. 9).

Најбоље удице се израђују у Норвешкој, одакле се и данас највише користе. Величина им се креће од 1 до 24. Највећа је удица бр. 1, а користи се за прављење „бранкареле“. То је штап од тврлог дрвета, дугачак 1,5 до 2 метра, за који су јако причвршћене помоћу шпага или жинте лвије до четири удице за поткачињање веће рибе која се привуче парангалом до близу барке.

Пендула. — Пендулање је ловљење рибе на каролу тако што рибар сједећи на барку, која је у лаганом покрету, потеже струну правним покретима руку.

На крају шпага који је у мору налази се удица, чија величина зависи од врсте рибе која се жели уловити.

Тако имамо пендулу за дубине, зубце, скуше, итд. Рибари правом пендулом сматрају ону која као мамац има кожицу са краја репа дубина.

За лов сипа служи сипац (мужјак) — нјспгачки направљен од дрвета. Када женка угледа сипац скочи на њега и не одваја се. Рибар је тала закачи „бранкарелом“ и баши у барку или на копно.

За лов улигања служила је и служи пушћа. Данас се могу купити разни облици пушћи, а некада су их израђивали сами рибари. Састојала се од око 20 прибадача причвршћених уз металну цјевчицу која је причвршћена на олово ваљкастог облика које се омотавало бијелом крпцом или бојило бијелом

⁴¹ Информатор: Јован Лазаровић из Бигова.

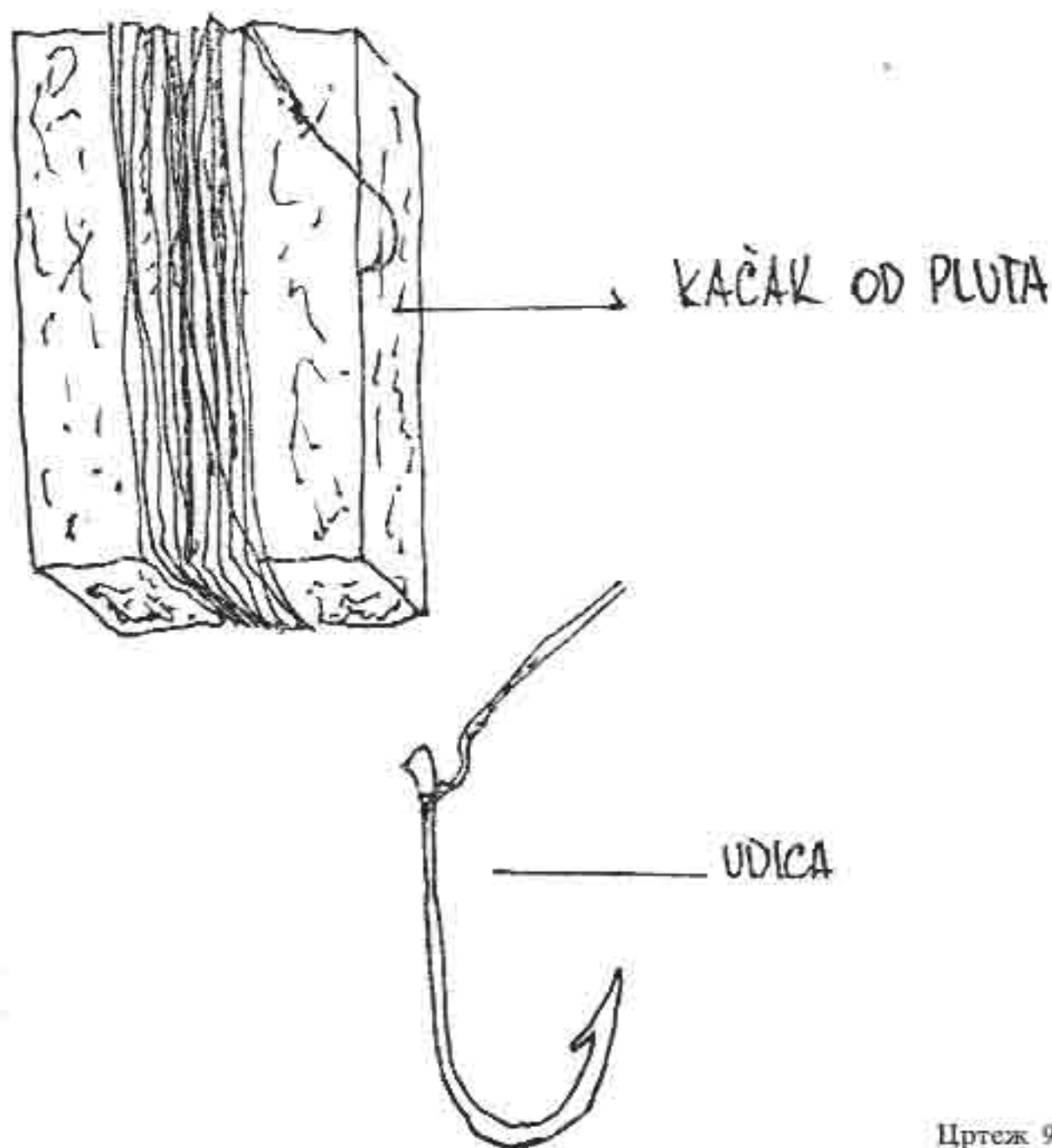
⁴² Карола — дио прибора за пецање, В. Липовац-Радуловић, н. д.

⁴³ Информатори: Стево Генералић из Игала и Влашко Крежић из Кумбора.

⁴⁴ Качак — плоча од плута, усјечених страна, на коју се намотава струна, а удица забала у плуту.

бојом. Пушћа се причвршћивала на струну од 20 до 30 метара дужине. Удигњи се лове од почетка новембра до почетка фебруара, тј. у зимском периоду. У лов се иде прије заласка сунца.

У Кртолима, код солила, рибу лове преграђивањем мора при обали исплетеним прућем. Кад риба уђе у преграђени дио, нарочито за вријеме плимe, затворе је вратима од исплетеног

Цртеж 9

прућа. Кад настане осека риба се сакупи. По казивању Максима Злоковића овакав начин хватања рибе започео је још крајем XV вијека, односно по затварању солила.

Данас се сви ови прибори праве од пластичних и других материјала и могу се купити у продавницама.

НОЋНО РИБАРЕЊЕ И ОСВЈЕТАЊЕ

Још у давна времена човјек је уочио да рибе привлачи појава свјетлости, тј. да су фототактичне. Овоме је посебно склона мала плава риба, а и неке друге врсте. Свјетло су у риболову користили још стари Грци и Римљани. Класични грчки пјесник Опијан, у дјелу „О риболову“ из II вијека наше ере, описујући ноћни риболов под свијећом вели да на запаљену луч хрле према мрежи рибе, заслијељене свјетлошћу. И римски класични пјесник Елијан, такође из II вијека наше ере, у дјелу »De animalium natura« описује масовни лов риба под свјетлом.⁴⁵

Лов под свијећом дозвољен је 22 дана у мјесецу, односно у вријеме када се не појављује мјесец или се јавља само у једном дијелу ноћи. Те ноћи без мјесеца познате су под именом шкуро — мрак.

Доношени су разни прописи о ловљену рибе који су садржавали и многе забране, зависно од економских потреба, схватања власти о заштити рибе итд. Познатим „Декретом“ Наполеоновог провидура Данцола из 1809. године први главни „мрак“ почињао је 4. маја, тј. четврте ноћи иза уштане. Четврти главни „мрак“ завршавао је крајем августа.⁴⁶ Истим „Декретом“ било је предвиђено да једна мрежа потегача може имати »Uno sola scatela sporadi cui si ascende il lume« — једно свијетло, „граделе“ на којима се пале дрва. За „Маркове вентуре“ — спорелни априлски и октобарски „мрак“ — провидур је одредио да се у том периоду може ловити само скуша, плавица и пињурн.

У „Правилнику о рибарењу“, издатом 1906. године од стране Поморске владе у Трсту, а за Боку Которску, доцниста се зимски риболов под свијећу и то на инчуне, чуњеве и паламиде у свим унутрашњим водама до Верига.⁴⁷

В. Беламарић у „Приручнику за риболов“ из 1909. године покушао је да да објашњење због чега се забрањује свјетљење за вријеме мјесечине. Наиме, он мисли да би се масе риба, раскидаване и распршаване током мрака, могле поново сакупити у компактна јата.⁴⁸

На рибарење са мрежом под свијетлом одлази најприје један рибар са барком свјећарицом (лок се ловило са лучем морала су бити два рибара — један да весла, а један да пази на луч). Свјећар је одлазио неколико сати прије осталих рибара, које је будио и окупљао патрун или његов замјеник. Рибари

⁴⁵ Ј. Басиола, Свјетло у риболову кроз вијекове. Поморски зборник, Задар, 1970, 263.

⁴⁶ Ј. Басиола, н. д., 271.

⁴⁷ Правилник за риболов у Бокви Которској, Рибарски календар, Спалт, 1933.

⁴⁸ В. Беламарић, н. д., 65.

би затим отпловили на одређену посту, којој се већ раније свјетарица постепено приближила, бацали мреже и опкољавали рибу која се окупила око свјетлости. Ако би било доста рибе они би у току ноћи два пута на исто мјесто бацали мреже и опкољавали рибу.

Било је више развојних фаза освјетљења које се користило за рибарење.

У прву фазу би спадало изгарање дрвета — лучи — које у себи има много смоле. Као луч служило је борово, смреково и клеково дрво. Рибари са Муа су у Рисан куповали луч. Пламсање лучи давало је јасно црвени до мутнокрвави (тамноцрвени) сјај. Ово је најстарији облик освјетљења, а остао је и најдуже у употреби, тј. до краја прошлог вијека. Један од узрока огољелости даалматинских врлети је и употреба дрвета за рибарење, јер за једну мрежу потегачу било је потребно, за једно лето, око 120 m³ дрвета.⁴⁹

Барка свјетарица, типа гајете или туца, на прамцу је имала жељезне „граделе“ на којима се ложило дрво (цртеж бр. 10). Прије поласка на рибарење свјећар би патијенао онолико дрва колико је сматрао да је довољно за ту ноћ. Мукотрпан је био посао свјећара. Често се враћао не само гарав већ као би било вјетра и нагорелих бркова, косе и обрва.⁵⁰

У Краишћима је умјесто лучи употребљавана „фрашка“ — снагн уплетених грана од ниског дрвећа „плавике“, које расте и на том терену.⁵¹

Увођењем свјетилки на ацетиленски илин услови рада свјећара су се знатно побољшали. Било је разних врста ових свјетилки. Овај илин се крајем прошлог вијека у свијету веома много употребљавао за разне намјене. Наш човјек Иван Делати из Ријеке први је у Европи 1898. године конструисао лампу на ацетиленски илин. Даље се наставља са усавршавањем овог првог типа, а најпознатија је била „Верка“, рад Ивана Пастровића из 1911, која је била без неких већих недостатака у односу на раније свјетилке. У Боки су ове свјетилке називали и гарбитаче. Свака гарбитача имала је 15—20 бекуча⁵² или рубинета. Од броја бекуча зависила је и јачина свјетлости. Свјећар би током свијетљења отворио или затворио онолико бекуча колико му је било потребно за свијетљење.

Даљи развој освјетљења употребљаван за риболов представљају свјетилке са изгарањем петролеја, што је резултат свестраног проучавања још од половине прошлог вијека, да би

⁴⁹ Ј. Баспола, и. л., 267.

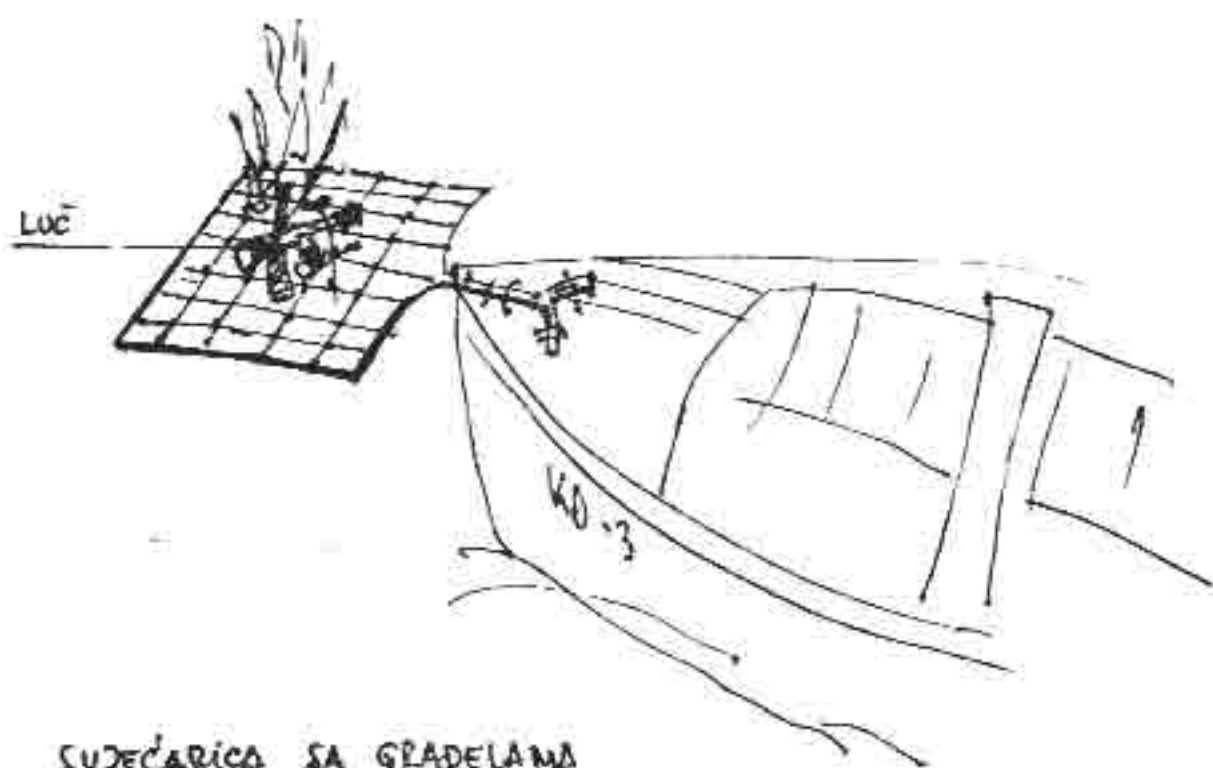
⁵⁰ Информатори: Б. Сијерковић и А. Вујновић.

⁵¹ Информатор: Трипо Франческовић из Краишћа.

⁵² Бекуч — вентил на лампи за пропусање гаса.

се дошло до што практичнијег, економичнијег и бољег освјетљења при риболову. Тако је 1853. године једно данско друштво вршило разне огледе у том погледу на нашој обали и то на принципу изгарања петролеја. Јављају се многи проналазачи разних модела свјетиљаки. Овај начин освјетљења није био дугог вијека.

У „Правилнику за риболов Боче Которске“ из 1906. године било је прописано да се може користити само једна свјетиљка, и то највише до 400 свијећа јачине.⁵³

Цртеж 10

Свјетиљке са изгарањем компримираног гаса су још виша фаза у развоју свјетиљаки. Овдје петролеј не изгара директно помоћу фитиља, већ изгара гас који се ствара помоћу притиска зрака. Ове свјетиљке први пут су се појавиле на нашој обали 1910. године, а у Боки иза првог свјетског рата и то гаса — марке «Petromax», које су добијене из њемачке репарације. Производња ових свјетиљаки у нашој земљи започела је тек 1950. године. Јачина им је била од 200 до 1.000 свијећа.⁵⁴

Данас рибари Боче користе свјетиљке на гас. Посљедња фаза развоја свјетиљаки за риболов су електричне полводне свјетиљке које добијају свјетлост помоћу електроагрегата. Ова

⁵³ Ј. Бастиола, н. д., 277.

⁵⁴ Информатор: Љ. Пасковић.

врста свјетилки није још у употреби у Бококоторском заливу како их Основна организација удруженог рада „Јужни Јадран“ из Бигова користи за риболов.

Када се иде у лов с мрежама под свијећом претежно се ловила и лови сардела. Претпоставља се да њу привлачи храна која се скупља под свјетло.

Постоје четири појаве на основу којих рибари знају да се сарделе окупљају: 1. појава мјехурића на површини; 2. излијетање риба на површину; 3. бјеласање и искрење; 4. запажањем појединих риба.

Примијећено је да се сардела тешко и ријетко зими диже до под површину и слабо реагује на свјетло. У прољеће и јесен се може сматрати да најнормалније реагује, тј. стално се задржава под свијетло и брже на њега реагује. Лети је свијетло мање привлачи, држи се удаљено од њега и тешко мирује.

Под свијетло се прикупљају и планктонски организми. Може се запазити како под свијетлом на површини кружи безброј планктона.

Иначуни се одају свјетлацањем љуске. Понекад се с пичуном под свјетла нађе и мала плава риба. Рибари су запазили да се боље сакупљају и задржавају под свијетлом пред олују.

Скуче ометају сакупљање великих сардела под свијетлом. Исто тако није пожељно појављивање шњура гаје се окупљају сарделе.

Већи примјерци туњева се залијећу под свијетлом, особито кад прогоне цацијен — сарделу, скучу. Мање примјерке туња привлачи под свијетло храна која се под утицајем свјетлаке сакупља.

Паламцла опкољена мрежама боји се свјетла, али не толико као што се боје туњеви. Њена присутност на ловиштима мале плаве рибе није пожељна.

Сасвим је другачији утицај свјетлости на рибу кад се лови под остима. Свијетлост у том случају рибу изненади и забљешти, па риба настоји да се сакрије, побјегне. Ако пасивно мирује рибар је лако улови.

ВРИЈЕМЕ ПОГОДНО ЗА РИБАРЕЊЕ

Риба се ловила и дању и ноћу, готово током цијеле године, осим неадјелне и празника, па макар тих дана постојала могућност да се улови доста рибе.

Рибари знају и придржавају се правила, неписаних или писаних, када се смије или не смије ловити одређена врста рибе.

Риболовна година се дијели на два периода: љетни и зимски.

Љетни период траје од 1. марта до 1. септембра, а остали мјесеци чине зимски период.

У љетњем периоду се у риболов креће прије пола ноћи, а враћа се у само свануће. Зими се креће послвије пола ноћи. Најбоље вријеме за добар лов у току дана је када ноћ прелази у дан или дан у ноћ.

Овај кратки временски период рибари називају „оруо“. У вријеме „орула“ риба се најбоље лови зато што тада мирује.

За вријеме владавине Аустрије Боком Которском водио се строги надзор над рибарством. Тако је био забрањен лов на сарделе од 1. октобра до 1. априла, јер се сардела тада мријести. Изгледа да су рибари покушавали избјећи законе, па власти траже да се открију рибари који лове рибу незаконито и они којима продају улов.⁵⁵

И општинске власти водиле су бригу о својим ловиштима, па тако општина кртољска 1875. године обавјештава рибаре Бијеле и Баошића да им се забрањује лов од 1. јула до 10. октобра по крајевима уздуж острва Страдиоти.⁵⁶

Брига о риболову вођена је и између два рата као и послвије другог свјетског рата. Тако је одредба о забрани лова сардела у горе поменутом периоду нашла своје мјесто и у Закону о морском риболову 1950. године.⁵⁷

У прошлости је Бококоторски залив био далеско богатији рибом. Некада су рибари знали у току једнога дана од 2 до 10 пута извући мрежу пуну рибе. Стари рибари истичу да је било више улова него могућности да се прода, те се дешавало да непролату рибу бацају у море.

Тако, на примјер, на основу архивских података херцеговског Архива сазнајемо да је током 1878. године уловљено око 20.000 kg рибе, од чега је продато само 1.000 kg.⁵⁸

За вријеме првог свјетског рата у Которском заливу се хватало необично много разне рибе, вјероватно због ратних прилика на Јадрану, гдје је био смањен улов, па је више рибе улазило у Залив.

Данас има све мање врста риба које су некада у великим количинама ловљене у Заливу. Тако, на примјер, Симовић Пјеро (Петар) са дружином из Муа уловио је 18. маја 1890. године

⁵⁵ Архив Херцег-Новог (даље: АХ), Општина Херцег-Нови (даље: ОХ), 1844. година.

⁵⁶ АХ — ОХ, 1875. година.

⁵⁷ „Службени лист ФНРЈ“, 12/1950.

⁵⁸ АХ — ОХ, 1879. г. Те године уловљене су велике количине рибе, али због неродне године, како је дато објашење, врло мало је продато.

6.000 комада паламица. И данас се прича о том улову, јер се толики улов не памти ни прије ни касније.⁵⁹ Може се рећи да има већ 10—15 година како се не улове ни туњеви ни паламице у Рисанско-морињско-которском заливу гдје су се највише ловили.

У коноби Љуба Пасковића на Муо, данас се чувају репови два туња: један је био тежак 313 kg, а други 264 kg. Уловио их је Васо Пасковић.⁶⁰

Данас се највише лове: сарделе, шкомбри, букве и терше, а мање: шполи, бранцини, ораде, кантори, зубаци, укљате и голубови који су се ловили мрежом и парангалом, а ловљени су и до 150 kg тежине.⁶¹

Просјечни улов једне друштине данас износи око 200 kg мале плаве рибе по ловном лану.

Рибари су, углавном, ловили на постама и легама.⁶² О постама су млади дознавали од старијих у пракси рибарења.

Рибарска поста је дио мора и обале гдје рибари спуштају и извлаче мреже. Рибарске poste бирале су се тамо гдје је дио мора чисто („питоме poste“), да се мрежа не би поцијепала приликом извлачења. Волило се рачуна о томе да се на тим мјестима највише рибе окупља. Имена поста датирају од лавлина. Већина поста носи имена локалитета на обали. Навешћу неколико од десетина поста Бококоторског залива, идући од Мелна према Топљанском заливу: „Мезарија“, „Хотел Пензион“, „Под Милутиновића“, „Под Анету“, „Под Милуновића“, „Планика“, „Границе“, „Палац“, „Велики дубац“, „Трше“, „Горња Јошица“, „Под Раке“, „Мандрач“, „Трше“, „Под врата“.

Наводим и неколико поста у Тиватском заливу: „Велики и Мали Јамац“, „Драча“, „Чапкин“, „Плитка“, „Миочево“, „Дебела“, „Глава“, „Мост“, „Јабучка“, „Стара цех“.

Од бројних поста Морињско-рисанско-которског залива ево неких: „Под воду“, „На орцу“, „Кашалнерово“, „Бравов кам“, „Кантун“, „Бајова кула“, „Дражин врт“, „Бујовиће“, „Ловорика“ итд.⁶³

Рибари су имали право, без обзира што је прије другог свјетског рата поједини дио обале био приватан, да на свакој пости слободно лове и извлаче рибу.⁶⁴

Посте су се користиле оним редом који је брушкетом — жријебом одређивала надлежна лучка капетанија.

⁵⁹ Информатор: Љ. Пасковић.

⁶⁰ Информатор: Љ. Пасковић.

⁶¹ Информатор: Б. Сијерковић.

⁶² Лега — мјесто за рибарење, плаћина. С. Мусић, и. д.; Лега су поште гдје се скупља риба која се лови парангалом.

⁶³ Информатори: Б. Сијерковић, Т. Франческовић, И. Ивовић.

⁶⁴ В. Уљаревић и А. Томић, и. д., 97.

Приликом извлачења брушкета узимале су се у обзир само „питоме посте“, јер постоје и „дивље посте“ које се не жријебају и доступне су свима.

„Питоме посте“ су једанпут годишње, по потреби, чишћење од лучких власти.

Почетком овога вијека Шпиро Вукасовић из Ораховца клешући хриди дошао је до добре посте, која је и данас једна од најбољих поста у том дијелу. Како је тај рад био мукотрпан и дуг он је добио право на 10% од сваког улова са те посте.⁶⁵

Сваки власник дозволе за рибарење добијао је „картелон“ на ком је било назначено са које посте почиње рибарити током једног „шкура“.

Дужност патруна, односно рибара је да до 9 сати преузме одређену посту. Преузимање посте се обављало до тог времена усидравањем барке на посту, остављањем мреже на обали посте или сандука од рибе.

Муљански рибари су међу собом жријебом одређивали поште за лов туња и сардела (инчуна). Лучка капетанија није им се у ово мијешала, али је строго водила рачуна да се приликом лова не улови сардела. Уколико би се првим извлачењем уловила и сардела, риболов се морао обуставити.⁶⁶

Лучка капетанија из Котора имала је рибарског стражара који је вршио надзор над рибарима у Бококоторском заливу. То је било униформисано лице које је плату добијало од новца добијеног од рибарских дозвола. На почетку ловне сезоне стражар би обавијестио патруне да ће их обићи и прегледати мреже, односно величину ока, посебно на саку. Око на саку није смјело бити мање од 9 mm. Уколико би рибар прекршио прописе који су тада били на снази стражар је на лицу мјеста изрицао и одређене казне. Тако је тридесетих година овога вијека казна могла да буде и до 120 динара (тада је килограм сардела коштао 3—4 динара, а боље рибе од 15 до 18 динара). Међутим, ово је била релативно блага казна у односу на казну одузимања рибарске дозволе за наредни период.⁶⁷

Дугогодишњи, веома ревносни рибарски стражар у Боки био је Викторијо Бргуљан из Прчања (рођен је 1871. а умро 1960. године). За своју службу био је више пута награђиван.

ДРУШТВЕНО-ЕКОНОМСКИ ОДНОСИ РИБАРСТВА

Рибари су ловили појединачно или су се удруживали у дружине. Рибарску дружину сачињавају патрун и неколико

⁶⁵ Информатор: Богољуб Вукасовић из Ораховца.

⁶⁶ В. Уларевић и А. Томић, н. д., 98.

⁶⁷ Информатор: Б. Сијерковић.

рибара. Дружина је бројала од 6 до 20 рибара. У лов са малом гратком ишло је око 6 рибара, док је за лов паландарама потребно око 20 рибара.

Патрун је власник барке и рибарског прибора. Само економски јачи рибар могао је постати патрун и окупити дружину. Поред тога што је власник средстава за рад он је и носилац дозволе за риболов. Патрун је одлазио у лов заједно са осталим рибарима, и у већини случајева је био свјећар. Уколико је био спријечен њега би обично замјењивао најближи мушки члан породице или кога он одреди.

Чланови дружине су мушкарци из ближе или даље патрунове породице и рибари из истог мјеста.

Већ од малих ногу дјечаци са очевима одлазе у риболов, те се тако ово занимање преносило с дједа на оца, са оца на сина. Многе породице су и вјековима биле познате по добрим рибарима.

Рад дружине је веома синхронизован.

Сваки рибар, члан дружине зна своје задужење. Рибар који касније стигне у риболов добија пола зараде.

Рекли смо да је патрун власник рибарског прибора, али сваки члан дружине носио је са собом и свој лични прибор: боцу воде и храну, уколико је ишао на већој удаљености, затим крок⁶⁶ који је служио за лакше повлачење мрежа. У зимском периоду рибар је добијао од патруна око пола килограма хљеба и кришку сира.

Рибари су раније, углавном, ишли боси у риболов — и зими и љети. Од кише и зиме често су се штитили врећама (цаком). Када су економске могућности дозвољавале шили су одјело од „бумбажине“, а затим га два пута премазивали ланеним уљем. Данас рибари имају непромочиву обућу и одјећу.

Подјела улова међу дружином обавља се на исти начин данас као и у прошлом вијеку.

Подјела зараде обично се обављала на крају „шкура“, а понекад одмах по продаји дневног улова. Ако се вршила подјела рибе а не зараде, онда се то обавезно радило одмах након улова.

Половина улова припада патруну, без обзира да ли је ишао у лов или не. Друга половина дијели се међу дружином, односно учесницима у риболову. Она се прво подијели на онолико

⁶⁶ Крок — појас који се везује око струка и за који се закачи конопцац од мреже приликом повлачења. Прави се од конопца или попруге (вршца која је служила за узимање самара и седла). Породица Пасковић са Муга и данас употребљава крок какав је био у употреби прије једног вијека.

дјелова колико има рибара, урачунавајући у овој подјели и патруна.

Међутим, сваки рибар не добија подједнако, већ зависно од квалитета обављеног посла. На примјер, свјећар добија „за једног и по друга“ (један и по дио), а дјечак који се спрема да постане рибар, или рибар који је веома лоше радио, добија „кварат друга“ (кварат = једна четвртина).

Јосип Баснола износи да су крајем прошлога вијека власници барки и мрежа — патруни, у Боки узимали 70% од улова, односно зараде.⁶⁹

Провјеравајући овај податак утврдила сам да је у Бијелој заиста било тако, што нијесам могла утврдити за друга мјеста. Наиме, у Бијелој је патрун од друге половине која се дијелила између друштине поново узимао не само дио који данас узима већ изнова за барку и мрежу. Оваква подјела изазвала је почетком овога вијека „пћонер“ и од тала је и у Бијелој подјела као и у свим мјестима Боке.

На штрајк бијелских рибара подсјела нас нијесма која је настала тих дана:

„Мјесец трије, а брука се бије,
пред бутигом Лаза Шеровића,
Бруку бије Митре Бошковићу,
Са онијем Буром Живковићем,
Да је зашто не би ни жално,
Већ рал оне мртве гавичине“...⁷⁰

Патрун је од свога дијела могао дати члановима друштине од пола килограма до килограма рибе да понесу кући. Ако би се риба продавала онда би патрун одређивао по којој ће се цијени продавати, гдје ће се продавати и ко ће је продавати, а зарада се дијелила.

Лагано возећи барку уз обалу рибари су узвикивали: „Рибе, рибе!“, позивајући становнике приобалних кућа да купе рибу. На овај начин, понекад, и данас продају рибу. Рибу продају и идући од куће до куће.

Риба се продавала и продаје на пешкарији.⁷¹ Оне су постојале у Котору, Рисну и Херцег-Новом.⁷² На пешкарији је сваки

⁶⁹ J. Баснола, Дноба морске ловине кроз вијекове, Поморски зборник, Задар, 1969, 207.

⁷⁰ Информатор: Максим Злоковић из Бијеле.

⁷¹ Пешкарија — рибарница.

⁷² Данас Херцег-Нови нема рибарнице, јер је она која је била саграђена 1897. године адаптирана и дограђена за зграду Банке 1971. године. Риба се данас продаје на тржишци.

рибар имао одређено мјесто за продају. Риба која је изношена на пешкарију морала је бити сортирана по врстама и смјештена у кашетама.⁷³ Ова риба је контролисана од општинског љекара. До првог свјетског рата бустичијери⁷⁴ су процјењивали рибу изношену на продају у пешкарију, а затим наплаћивали трошарину.⁷⁵

Обављајући теренска истраживања успјела сам пописати имена патруна од краја XIX вијека до данас, и то она којих се сјећају данашњи рибари.

Некадашњи патрун Александар Вујновић из Кумбора сјећа се патруна из овог мјеста: Мића Бошковића, Васа Матовића, Шпира Ризнића, Марка Краљевића, Јакова Петровића и Анта Скока.

Патруни у Беновићима су били: Нико Јанковић, Стево Мустур и Лесо Томановић.⁷⁶ У Баошћима су били: Лука Сијерковић, Лазар Сијерковић, Крсто Сијерковић, Глаго Сијерковић, Јанко Сијерковић, Нико Сијерковић, Јово Поповић, Петро Ђетковић, Нико Наварин, Лука Букровић и Нико Фанфани.⁷⁷

По подацима Максима Злоковића патруни у Бијелој су били: Божо Вукровић, Љубо Милчевић, Саво Злоковић, Новица Злоковић, Томо И. Злоковић, Душан Злоковић, Лазо Шеровић, Урош Милошевић, Томо Сијерковић, Јово А. Илић, Томо Ш. Илић, Буро Живковић, Мило А. Радовић, Перо Лаковић.

Интересантна је била и дружина Божа Јанчића са Њивица. Овај патрун је ловио рибу са женским члановима своје породице. Такође су жене из његове породице ишле да продају рибу. Поста на којој је рибарила ова дружина звала се „пшћина“, а била је у близини мјеста. Ова дружина разликовала се од осталих и по томе што није морала учествовати у жријебању поста, па према томе није имала ни „картелон“, јер се њихова поста није жријебала и искључиво су је они користили. Ово је, вјероватно, произишло и с тога што је ова поста била удаљена за остале рибаре.⁷⁸

Данас у Топљанском заливу нема дружина, па ни патруна.

Између првог и другог свјетског рата у Крашићима, селу у Тиватском заливу, патруни су били: Марко Перов Франче-

⁷³ Кашета — мањи дрвени сандук, сличан сандуку за продају поврћа.

⁷⁴ Бустичијери — процјепитељи.

⁷⁵ Податак који наводи Д. Зечевић у и. д. не би се могао узети као тачан, тј. да су бустичијери наплаћивали трошарину до I свјетског рата, јер се та врста дажбине и данас наплаћује, тзв. пјачарина, за изнесене производе на пијалу. Међутим, вјероватно је да се 20-тих година овога вијека назив „бустичијери“ престао употребљавати.

⁷⁶ Информатор: Б. Сијерковић.

⁷⁷ Као 76.

⁷⁸ Као 77.

скових, Андрија Франческовић, Раде Петровић, Андрија Петровић и Петро Буров Петровић, а данас су: Трипо Франческовић и Бошко Петровић.⁷⁷

Почетком овога вијека патруни на Мучу су били: Петар Симовић, Божо Симовић, Марко Пасковић, Антун Пасковић, Павле Пасковић, Грација Пасковић, Трипо Петовић, Ладо Петовић, Звонко Петовић, Мило Петовић, Даро Петовић, а данас су: Љубо Пасковић и Перо Калуберовић.⁸⁰

У Рисанско-морињско-которском заливу и данас има дружина. Поред двије већ помнуте са Муча, то су: Дабовића и Нишћевића у Перасту, Перовића у Љутој, Вукасовића и Даковића са Дражина Врта, Мишћевића из Ораховца и Ивовића са Прчања.⁸¹

У Бигову рибари данас лове удружени у Основну организацију удруженог рада „Јужни Јадран“, која дјелује у саставу СОУР-а „Индустријаимпорт“ из Титограда. С почетка XX вијека познати патруни су били: Филип Лазаревић, Марко Лазаревић, Мило Лазаревић и Саво Лазаревић.⁸²

Бокељке су само у изузетним случајевима учествовале у риболову. То је овдје било занимање мушкарца. Жене су учествовале у неким другим пословима. Тако су жене Муча биле познате по смењу рибе, као и у крпењу и плетењу мрежа. Када би веће количине рибе остале непродате жене са Муча су одлазиле барком на средину канала и „абрумавале“ рибу.

Изузетак чисте жене Бигова и Крашића, које су у извјешном броју заједно са мушкарцима учествовале у риболову. У Бигову су искључиво жене продавале рибу, посећи је на лећа или на магарца до Котора, пјешачећи више сати. Због удаљености од најближе пешкарије рибари Бигова и нијесу могли носити рибу на продају, јер временски не би могли поново ићи у риболов, а да и не говоримо о времену потребном за одмор.

Старица Јоке Лазаревић, која данас има 90 година, причала ми је да се сјеча дана када би на лећима до Котора послала и до 30 килограма рибе. Враћајући се кући, из Котора би понјела кућне потрепштине, а једном приликом натраг је донијела 20 килограма соли и двије „бижице“.

Понекад жене села Крашића и данас лове заједно са мушкарцима. То су Вукица Петровић, Славица Петровић, Дара Франческовић, Сенка и Вукосава Франческовић.

Поред удруживања у дружине рибари су се удруживали и у рибарске задруге, које су биле основане готово у сваком

⁷⁷ Информатор: Васо Ивошевић из Кртола.

⁸⁰ Информатор: Љ. Пасковић.

⁸¹ Информатор: И. Ивовић.

⁸² Информатор: Ј. Лазаревић.

рибарском насељу. Ове задруге биле су организоване и пословале на основу прописа доба у коме су егзистирале. На основу статистике о морском рибарству из 1933. године сазнајемо да је „Обртно вересијска и привредна задруга за поморски риболов“ у Баошићима основана 1906. године, а имала је 44 члана. Исте године основана је рибарска задруга Муо, са 27 чланова. Рибарска задруга у Прчању основана 1925. године бројала је 37 чланова, док је рибарско биговско удружење из 1928. године бројало 14 чланова.

У Стрпу је 1933. године основана стрпачко-костањичка рибарска задруга у коју се удружило десет рибара.⁸³

По сјећању Блага Сијерковића у Баошићима је 1914. године основана „Рибарска компанија“ чија је дјелатност обухватала читаву Боку. Патруни у компанији били су: Шпиро Илић, Лазар Сијерковић и Анарија Франческовић. Рибари ове компаније били су обавезни да снабдијевају рибом војне кухиње. Старији рибари Муа сјећају се ове компаније, али не баш лијепо, вјероватно због обавеза према њој.

Изгледа да је традиција задругарства у рибарству у Баошићима најдужа, јер видјели смо да је задруга основана 1906. године, а по сачуваном „Правилнику“ ове задруге из 1936. године⁸⁴ закључујемо да је задруга радила континуирано. Данас у заливу Боке Которске једино ради ова задруга. У задругу је удружено осам рибара.

Послије другог свјетског рата у многим мјестима Боке биле су основане задруге, као на Муу, Ораховцу, Прчању, Крашићима, Бигову, Бијелој, Баошићима и Кумбору. Све задруге биле су удружене у Савез рибарских задруга, са сједиштем у Херцег-Новом односно у Предузеће за рибарство Народне Републике Црне Горе, које је дјеловало у Херцег-Новом од 1946. до 1948. године када прелази у Будву и постаје извозно-увозно предузеће, које је нешто касније укинута. Године 1946. предузеће је имало три рибарска брода заостала од Италијана, а 1952. године посједовало је десет рибарских бродова.

Рибарска задруга у Бигову основана је 1963. године. Радила је са неколико деута и једним мањим рибарским бродом до 1969. године када је као ООУР-а ушла у састав СОУР-а „Индустријаимпорт“ из Титограла. Данас у овом ООУР-у ради осам рибара са бродом за кочарење и осталом савременом рибарском опремом. Просјечни дневни улов рибе износи 500 kg, а обави се за десет до четрнаест сати рада.

⁸³ Статистика морског рибарства из 1933. године, издата од стране Министарства саобраћаја Краљевине Југославије.

⁸⁴ АХ — ОХ, кутија X.

ПРЕРАДА И КОНЗЕРВИРАЊЕ РИБЕ

У свакој рибарској коноби налазиле су се и налазе барила и бижице са сланом сарделом.

Барила су судови за сољење рибе, прављени од дрвета, запремине до 60 kg. Мањи дрвени судови, бижице, могли су да приме до 10 kg рибе. Зависно од улова, солило се одједанпут по стотину, па чак и до хиљаду килограма рибе.

Солиле су се сарделе, и то углавном јулске и августовске, јер су тада најквалитетније.

Рибу су солиле жене и мушкарци. Жене са Муа, као што је већ речено, биле су познате по сољењу рибе.

Сарделе се слажу у редовима, али се нази да не буде стомак уз стомак сарделе. Сваки ред се послије слагања соли. Следећи ред сардела слаже се у супротном смјеру — укрштају се. Када се суд напуни рибом поклопи се дрвеним поклопом на који се стави камен (тежина зависи од величине суда односно количине рибе).

Риба се остави да сазријева. При томе се води рачуна да се послије неколико дана скине уље које риба пусти да се не би ужегло. Риба је зрела за јело након два до три мјесца, а може се оставити и дуже да зри.

Со се за сољење рибе набављала из Далмације и Истре, а касније и из Улциња.

Да би било довољно соли за све рибаре Далмације за вријеме аустријске владавине морала се израчунавати просјечна потрошња соли у свакој општини. Обласни капетан је био дужан дао бавијести све општине о овој одлуци крајем године да се припреме за дистрибуцију соли и да се придржавају одлука Министарства финансија које их је и доносило. Со се за сољење рибе добијала по нижим цијснама, и то одређена количина, која је појединој општини одобравана на основу њеног благовременог захтјева (обично се добијала затражена количина). Тако је, на примјер, општина Херцег-Нови обавијештена 18. III 1876. године да јој је на основу њеног захтјева одобрено 8 квинтала соли, уз напомену да може затражити односно добити још соли у случају доброг улова. Неколико година касније видимо да је и поред преузетих 30 квинтала бијеле истарске соли због доброг улова затражено још 60 квинтала.⁸⁵

До првог свјетског рата трговци из Грчке и Италије куповали су у Котору слану рибу. Риба је припремана према њиховим жељама. Тако је за Грке припремана мање слана риба.

⁸⁵ AX — OX, 1875—1886. година.

Барило од 50 kg продавано је за наполеон до наполеон и четири фиоринте.⁸⁶

Бокешки рибари су Италијанима продавали рибу за новац или за со, за рибарски прибор или барила. Италијани су знали контролисати да ли је риба добро и правилно сложена.⁸⁷

Рибари су рибу продавали и фабрици у Бијелој и на Муо.

Фабрика рибе у Бијелој основана је 1907. године. Оснивачи су били браћа Мардешки са острва Виса. Рад фабрике базирао се на великим количинама рибе која се тада ловила у Боки Которској. Годинињи капацитет фабрике био је 240 тона. У годинама пред други свјетски рат фабрика је радила са 50% капацитета. Производи ове фабрике били су цијењени, па су прско централног складишта у Вису, гдје су Мардешки имали још двије фабрике за прераду рибе, извожени у многе земље свијета. У Аустрију је извожена слана риба, која се сматрала као полупродукт, те се тиме избјегавала висока царина која је плаћана на финалне производе. За вријеме рата фабрика у Бијелој је била оштећена, а у времену од 1949. до 1951. године је обновљена и проширена, па је могла да преради и до 410 тона рибе.⁸⁸ 1965. године фабрика је престала са радом.

Послије првог свјетског рата француско друштво из Трста подигло је на Муо фабрику за конзервирање рибе. Риба је, углавном, откупљивана од муњанских рибара. Прерађевине су продаване у Француску и Италију. За вријеме другог свјетског рата фабрика је порушена.⁸⁹

Врло мала количина рибе се сушила. То су радили поједини рибари за своју кућну потребу. Сушиле су се паламиде, раже, пешикани, морине, а понегађе и оботнице. Оботнице су се сушиле посебно на Луштици.

Васо Буковић, по казивању Јанка Сијерковића, био је познат по сушењу пешикана који су били тежки до 1,5 kg. Осушени пешикан био је квалитетан исто као и бакалар, који је увожен.

Без обзира на врсту рибе, риба се обично сушила на исти начин. Риба би се пресјекла по дужини (осим оботнице), затим би се ставила под „пјез“⁹⁰ два до три дана да одстоји — да се испиједи течност.

Потом би се вјешала изнад огњишта и сушила на дим.

Битовљани су сушили и веће количине рибе коју би добро уновчили пред пост и носна крсна имена.

⁸⁶ Д. Зечевић, и. д.

⁸⁷ Информатор: Јанко Сијерковић из Баошћа.

⁸⁸ М. Петрановић, Развој индустрије у приобалном подручју Црне Горе до II свјетског рата, Историјски записи, Титоград, 1968, 462—463.

⁸⁹ Д. Зечевић, и. д.

⁹⁰ Пјез — тежина, у овом случају камен.

Јела. — Бокељке су познате по својим кухинарским вјештинама у припремању рибе.

Поред прераде и конзервирања, риба се припрема за јело: лешо, пригана и на граделе. Риба на лешо се справља тако што се очишћена риба, обично шкарпина, лиц, лубин итд., стави у воду у којој је раније стављено уље, со, зрна папра, петрусин, мрква и црни лук. Риба се кућа око двадесет минута, а затим се проциједи и у добијену супу закућа ориз. Риба се служи уз кришке лимуна и кухану кртолу.

Прига се више врста риба: герице, гавице, барбуни, сарделс, улингњи и многе друге. Очишћена и посољена риба се уваља у брашно и добро испржи у врелом уљу, са обје стране.

Справљање рибе на граделе обавља се на исти начин као и припремање јела од меса на роштиљу. У току печења риба се премазује уљем у којем је сигно исјецкан чесан и петрусин. Јело које се такође припрема од рибе је бродет. То је врста рибљег паприкаша, веома укусно и рало припремано јело. Бродет је укуснији ако се припрема од више врста риба. На врелом уљу испржи се црни лук и мало бијелог, затим се дола мало парадајз соса, бијелог вина, остике, папра, петрусина и соли. У ову смјесу се ставља риба и кућа на тихој ватри око два сата. Раније су жене на дну суда у који су кухале бродет стављале пруће винове лозе. Највјероватније да је ово остало још од дана када се кухало на огњишту, па се на овај начин спрјечавало загоријевање јела, а сматрале су да на овај начин добијају и бољи укус бродета.

Сушена риба се кухала а затим уз разне зачине служила.

ОБИЧАЈИ И ВЈЕРОВАЊА О РИБАРИМА И РИБАРСТВУ

Рибарске породице живјеле су, углавном, доста оскудно. живот је зависио о добром улову и продаји рибе, зато и није необично што су настала многа вјеровања која су требала да помогну рибарима да остваре добар улов.

Не мало пута је нијела дружина због лошег предзнака одустајала од одласка у риболов. Тако, на примјер, ако би срели „штригу“ (злу жену — вјештицу) вјеровали су да од улова неће бити ништа, па су се понеки враћали кући.

Ријеч „срећно“ није се смјела рећи рибару који се спремао у риболов. За „добрић“ или „петровац“ није било умјесно рећи камен.

Ако је рибар имао ципеле са везицама, исте није стављао вјерујући да би стегнуте везице изазвале скучен, односно слаб улов.

У Бигову се дуго задржало вјеровање да ће се, када трудна жена пређе преко мреже у којој дуго није било доброг улова, стање промијенити.

Исто тако, биговски рибари су вјеровали да кад улов више пута није добар треба украсти три ока од мреже рибара који добро лови и пришити на своју мрежу.

Вјеровало се да ће се лов окренути боље уколико патрун обуче своју јакну окренуту на налицје.

У барку се нису смјеле изговарати ријечи: мачка, зец, поп...

Ако би рибар видео да је мачка ушла у барку одустајао би од одласка у риболов.

Већина рибара Муч се прије одласка у риболов молила за успјех у лову. Посебно су се обраћали Блаженом Грацији са Муч, кога сматрају својим заштитником.⁹¹

На Муч се и дан-данас прича како су Пјеро Симовић и његова дружина на дан освјештења цркве Блаженог Грације (18. V 1890) уловили 6.000 комада паламида. Вјерујући да је овај улов остварила захваљујући наклоности свеца, ова дружина дала је израдити паламиду од сребра, природне величине, која се и данас налази у истоименој цркви.⁹² Породица Перичић, из Кртола, од давнина се бави риболовом и то претежно рибарећи парангалом. И данас је остала прича да је ова породица почетком XIX вијека угостила Петра I Петровића — Светог Петра Цетинског — рибом, и да ју је он том приликом благословио да увијек имају добар улов. Сматра се да због добијеног благослова ова породица често има успјешан улов.⁹³

Зна се да је Свети Никола заштитник помораца и рибара. Зато овога свеца многе рибарске породице узимају за кућног заштитника, па и у Боки Которској.

Из изложенога се може закључити да је рибарство у Боки Которској некада било веома развијено, иако не подједнако у свим мјестима. Дошла сам до закључка да је рибарство било

⁹¹ Блажени Грације рођен је на Мучу 1438, а умро 1508. године. Постоји вјеровање да је као сиромашан рибар отишао у поморце, а затим у Млетке, у самостан, гдје је и умро. Почетком прошлога вијека пренајете су му кости на Мучу.

⁹² Информатор: Љ. Пасковић.

⁹³ Информатор: Васо Ивошевић.

најразвијеније на Муу и у Баошићима, гдје је највећи број породица живио од ове дјелатности.

Живот рибара је веома тежак, прије свега зато што се рад одвија претежно ноћу, на мору, у свако доба године. Тешко је било радити бос, недовољно заштићен од вјетра и хладноће, па послеје напорне ноћи водити бригу о барци, рибарском прибору, и продаји рибе која није била на цијени, јер је увијек било потребно продати два килограма рибе да би се купио килограм меса.

Познато је да је човјек увијек тежио да побољша услове рада и живота, што је и у овом занимању видљиво. Пратећи развој рибарства може се уочити један веома дуги културни континуитет који траје два вијека, па и више. Овај континуитет се може заназити посебно пратећи развој рибарског прибора, гдје облик и начин употребе није претрпио знатне промјене, већ су промјене настале у материјалу, због општег технолошког развоја.

То се може одмах уочити и код развоја освјетљења за ноћно рибарење. Зна се да су ости симбол Посејдона, бога мора код старих Грка, а да су сличне и данас у употреби. Стари Грци и Римљани употребљавали су луч за освјетљење приликом ноћног риболова, а зна се да су помоћу лучи у Боки Которској ловили још и у овом вијеку.

Технолошки и технички развој довео је до увођења нових материјала за израду справа за рибарење. Употреба плинских свјетиљки и електроагрегата за ноћно освјетљење довела је до знатних олакшица при раду, чиме се постижу и бољи резултати.

Коришћењем мотора умјесто људске снаге за покретање барки знатно је смањен физички напор који је био потребан приликом веслања.

Израдом мрежа од синтетичких влакана, које су много отпорније, потребно је много мање и времена и труда за њихово одржавање, а и трајност им је већа.

Поред свега, данас се у Боки Которској професионалним рибарством бави знатно мањи број људи него до другог свјетског рата, нарочито послеје 60-тих година овога вијека. Тих година долази до наглог развоја поморства, туризма и укидања рибарских задруга. Док у поморству, туризму и индустрији рад доноси одређене и сигурне приходе, то није случај у рибарству. Риболов је веома тежак посао, без одређеног радног времена, у коме уложени рад не гарантује увијек и добар улов, односно зараду, јер овиси и од многих других околности — временских прилика, могућности продаје улова и других.

Мора се рећи да је рибе у Заливу знатно мање, што је последица загађености мора, а и небрине за очување и обнављање рибљег подмлатка. За то постоји више узрока. Један

од њих је и загађеност мора усљед изградње индустријских објеката чије се отпадне воде излијевају у море. Очекује се да ће овај узрок у најскорије вријеме бити отклоњен пресељењем индустријских погона из Котора у Грбањско поље. Знатним развојем туризма и повећањем броја становника у Боки, такође долази до одливања штетних отпадних вода у море.

Данас се не води довољно рачуна о очувању и подмлађивању рибљег фонда. Рибари су знали често рибу хранити, „абрумавајући“ рибу коју не би продали. Исто тако се водило строго рачуна о благовременој забрани улова одређеним мрежама и у одређено доба године. На тај начин чувао се рибли подмладак и спречавао улов за вријеме мријешћења рибе. Позитивни законски прописи за рибарство недовољно се поштују, нарочито од стране рибара — аматера који данас лови мрежама, и то знатно већим него што је дозвољено.

Оснивањем Завода за биологију мора у Котору, научне институције која се бави проучавањем и заштитом мора на јужном Јадрану, дошло се до многих научних сазнања која ће допринијети бољој заштити мора и живота у њему.

Вјеровати је да ће приврела Боке Которске, уз помоћ надлежних инспекцијских служби и у сарањи са науком, увидјети и схватити важност и корисност рибарства за Бокву Которску. Омогућавање бројним туристима који посјећују овај крај да одлазе у риболов, што би за њих био посебан доживљај, обогатила би се туристичка понуда, а то је уједно и могућност за оживљавање овог занимања.

Овим радом покушала сам на дескриптиван начин обрадити развој рибарства, рибарских справа, начин риболова, друштвено-економске односе у овом занимању, народна вјеровања и обичаје везане за рибарство, желећи да истргнем из заборава једно од најстаријих занимања у Боки Которској које је у нестајању, и да подстакнем на размишљање о његовој обнови.

МАЊЕ ПОЗНАТЕ РИЈЕЧИ

- абрумат — бацати храну рибама
 армат — сирсмити мрежу за употребу
 бижулин — гањн конопац којим се везује добрић за мрежу
 бекуч — ветна на гарбитној лампи
 бумбажина — памучно платно
 брушкете — жријебање
 буцола — котурача
 барило — дрвено буре запремине 60 литара
 бижица — дрвено бурење запремине до 10 литара
 важи — посуде у којима се држе неке потрештине
 граделе — гвоздена ршетка за печење меса или рибе
 добрић — камен који служи за оптерећење мреже
 ибандо — на страну, покривљено на једну страну
 кобилца — колумба барке
 корба — ребро барке
 калафатат — затворити смолом и кучином отворе између дасака на барки
 коноба — подрум, простор у кући при земљи
 кофијер — корпа, кошара
 качак — врста улице која се налази на кружном овијачу
 картелон — картица
 кашета — дрвени сапаук
 крка — тучена борова кора којом се масе мреже
 кртола — кромпир
 луч — освјетљење које се добија сагоријевањем смоластог дрвета
 лега — мјесто за рибарење
 лешо — кухано месо или риба
 мандрач — мала лука за барке
 мистно — већи дрвени суд за прање робе
 мацола — дрвени бат
 мрква — шаргарепа
 њеска — мамац, мека
 оруо — доба дана када ноћ прелази у дан, или обратно
 орил — пиринач
 прова — прамац барке
 паш — мера за дужину, онолико колико захватају обавије раширене руке
 премула — кратки конопац на којем се налази удица, а који је везан за главни конопац парангала
 поста, пошта — дио мора или обале гдје се баца или извлачи мрежа
 патрун — власник брода (овдје барке и рибарског прибора)
 пешкарија — рибарица
 пјез — тежина
 нетрусни — першун
 папар — бибер
 притано — пржено
 паљ — дрвена лопата за избацивање воде из барке
 стирало — дрвене мотке за сушење мрежа
 секат — избацивати воду из барке
 струна — шворцин, нит уплетеног памучног конца, дебљине око 3 mm
 сењо — знак у мору који означава гдје је бачена мрежа или парангал
 сак — врећа, торба, дио мреже
 форо — фењер
 чесан — бијели лук
 шкуро — мрачно
 шворцин — чврсто уплетени коноп који се употребљава за прављење рибарског прибора
 штрон — прстен од конопца за весла
 пшаг — конопац

Summary

FISHING IN THE BAY OF KOTOR FROM THE 19th CENTURY TO THE PRESENT DAY

Dragana RADOJIĆIĆ

Fishing, one of the oldest trades in the Bay, has rarely been written about. The period from the 19th century to the present day was taken because the matter is poorly presented in the archives material and this period can be studied according to spoken word. The mode of fishing, that is the devices used for it in the 19th century had been inherited from the earlier times, and have remained almost unchanged till our time except for the new details and essential technological aids of the 20th century.

The research was carried out in the complete area of the Bay and in particular in the best known fishing settlements: Muo, Baošići, Krašići and Bigovo.

The geographical and climatic traits of the Bay are treated first of all. The next item are the kinds of fishing boats. The greatest part of the work is, of course, dedicated to the fishing devices: nets, harpoons, long lines and the others. Particular attention is paid to the production of nets, their maintenance, specially in the earlier periods when they were preserved by cooking in the liquid in which pine bark was cooked.

A separate part is dedicated to the night fishing and the development of the lighting system from the splinter of pine wood used as torch to the modern lamps.

Besides the listing of the best known kinds of fish that live in the waters of the Bay, the best time for their fishing is treated.

A chapter deals with gangs of fisherman, their mutual rights and duties, the way they distributed the caught fish and socio-economic relations in fishing trade generally.

The processing, preservation and cooking of fish as well as folk customs connected with this trade are also treated in this paper.

In recent years there has been an attempt to revive the fishing trade, as there are all the conditions for it, but it has been neglected due to the development of other activities in particular tourist trade.

The paper was written with the wish to keep from forgetting the development of fishing and all the elements which make it up: tools, boats, way of fishing, time, socio-economic relations, processing, preservation of fish, customs, without claiming that the matter has been thoroughly researched, but trying to encourage further research and may be the revival of the oldest trade in the Bay of Kotor.